

Genetolingvistična klasifikacija južnoslovanskih jezikov

Matej Šekli

Cobiss: 1.01

V prispevku je obravnavana genetolingvistična klasifikacija južnoslovanskih jezikov. Prikazano je oblikovanje posameznih južnoslovanskih geolektov hierarhične stopnje jezika iz prvotne južne slovanščine. Južna slovanščina se je najprej razcepila na zahodno in vzhodno južno slovanščino; iz zahodne južne slovanščine sta se nato oblikovali slovenščina in osrednja južna slovanščina, iz vzhodne južne slovanščine pa makedonščina in bolgarščina. Za vsak jezik so prikazane njegove definicijske lastnosti, ki ga razmejujejo v razmerju do sosednjega jezika in znotraj širšega areala, ter model njegove lingvogeneze.

Ključne besede: genetolingvistika, geolingvistika, geolekt, genetolingvistična klasifikacija, primerjalno jezikoslovje, zgodovinsko jezikoslovje, južnoslovanski jeziki

Genetic Linguistic Classification of the South Slavic Languages

This article discusses the genetic linguistic classification of the South Slavic languages. It presents the formation of individual South Slavic geolects corresponding to language hierarchical gradation from original South Slavic. At an early stage, South Slavic split into West and East South Slavic; Slovenian and Central South Slavic developed from West South Slavic, and Macedonian and Bulgarian developed from East South Slavic. For each language, the article presents its defining characteristics that delimit it in relation to the neighboring languages and within the area, as well as the model of its linguogenesis.

Keywords: genetic linguistics, geolinguistics, geolect, genetic linguistic classification, comparative linguistics, historical linguistics, South Slavic languages

1 Genetolingvistična klasifikacija geolektov

Genetolingvistika (genetsko jezikoslovje) preučuje sorodstvena (genetska) razmerja med idiomi (idiomi so jezikovni sistemi in jezikovni diasistemi; diasistem je množica sistemov ali diasistemov nižje hierarhične stopnje) ter izdeluje njihovo genetolingvistično klasifikacijo. Vodoravno sorodne organske (nestandardizirane) idiome nižje hierarhične stopnje kakega zemljepisnega kontinuuma združuje v idiome višje hierarhične stopnje glede na stopnjo njihove medsebojne jezikovne sorodnosti (od najnižje do najvišje hierarhične stopnje so to: krajevni govor (jezikovni sistem) > narečje > narečna ploskev > jezik > jezikovna veja > jezikovna družina (jezikovni

diasistemi)) (to so geolekti ali zemljepisne jezikovne pojavnosti), medtem ko pri neorganskih (standardiziranih) idiomih (tj. pisnih, knjižnih, standardnih jezikih) (to so sociolekti ali družbene jezikovne pojavnosti) ugotavlja način njihovega oblikovanja in standardizacije (avtohtonost : alohtonost knjižnega jezika, tj. neorganskega idioma, glede na ljudski jezik, tj. organski idiom; organskoidiomska osnova, kulturno-civilizacijska nadgradnja, standardizacijski posegi pri oblikovanju knjižnega jezika).¹ V središču genetolingvističnega preučevanja je torej jezikovna sorodnost, za določanje katere ima genetolingvistika natančno izdelana jezikoslovna merila. Za vpogled v sorodstvena razmerja med idiomii je nujno potreben vpogled v njihovo jezikovno preteklost, zato je genetolingvistika del diahron(ičn)ega teoretičnega jezikoslovja ter uporablja teoretični in metodološki aparat primerjalnega in zgodovinskega jezikoslovja.

V sedemdesetih letih 19. stoletja je leipziška »mladogramatična« jezikoslovna šola prišla do spoznanja, da se jezik najbolj regularno spreminja na glasovni (izrazni) ravnini.² Ker se glasovna ravnina jezika spreminja najbolj sistemsko in je glasovne spremembe mogoče opisati z natančnimi glasovnimi pravili, je najpomembnejše merilo določanja jezikovne sorodnosti in genetolingvistične klasifikacije (zgodovinsko)glasoslovno. Glasoslovnim merilom se lahko pridružujejo oblikoslovna merila (če se areali oblikovnih značilnosti ujemajo z areali glasovnih značilnosti), najmanj pa so kot genetolingvistično merilo relevantne skladenjske in besedijske značilnosti. Slednje so namreč najbolj odvisne od zunajjezikovnih dejavnikov (pojavljanje oz. izginjanje denotatov v zunajjezikovni stvarnosti, vpliv ozemeljsko stičnih in nestičnih idiomov v stiku). V nadaljevanju so najprej predstavljena merila razmejevanja geolekta na osnovi njegovih definicijskih lastnosti tako v razmerju do sosednjega geolekta kot znotraj širšega areala (inovacije : arhaizem, središče : obrobje; prehodni, mešani, drugotni idiomii) ter modeli lingvogeneze geolekta (enotno : neenotno izhodišče, divergentno : konvergentno spreminjanje).

1.1 Inovacija in arhaizem, središče in obrobje

Geolekt je v razmerju do sosednjega geolekta in znotraj širšega areala mogoče razmejiti na osnovi njegovih definicijskih lastnosti. Definicijska lastnost geolekta je tista njegova lastnost, prisotnost katere ga znotraj areala razmejuje v razmerju do vseh sosednjih geolektov. Pri določanju definicijskih lastnosti geolekta so pomembne njegove jezikovne inovacije, kar pomeni, da je geolekt mogoče definirati s prisotnostjo jezikovne inovacije, sosednji geolekt pa posledično z njeno odsotnostjo. Inovacije, ki so iz večjega areala izoblikovale manjše areale, je mogoče natančneje

¹ Teorija genetolingvistične klasifikacije idiomov na osnovi meril organskost/neorganskost, konkretnost/nekonkretnost (sistemskost, diasistemskost, nesistemskost), višja/nizja hierarhična stopnja je v celoti povzeta po Brozović 1970: 10–14. Členjenje zemljepisne in družbene jezikovne stvarnosti je natančneje prikazano v Šekli 2004.

² Naslov »manifesta« leipziške »mladogramatične« jezikoslovne šole, katerega avtor je August Leskien, se glasi »Die Lautgesetze kennen keine Ausnahmen« (1876). Pomen leipziške šole za razvoj primerjalnega jezikoslovja je prikazan na primer v Pedersen 1931: 283–294. Pregled teorij in metod sodobnega primerjalnega in zgodovinskega jezikoslovja prinaša na primer Hock 1991.

določiti kot: (1) **enostranske (unilateralne)** inovacije: areal A izkazuje inovacijo x (prisotnost spremembe), sosednji areal B izkazuje arhaizem (odsotnost spremembe); (2) **dvostranske (bilateralne), večstranske (multilateralne)** inovacije: areal A izkazuje inovacijo x, areal B izkazuje inovacijo y, areal C izkazuje inovacijo z, ...; (3) kombinacijo obojega: pojavljanje dvostranskih, večstranskih inovacij in ohranjanje arhaizmov.³

Če se poleg prisotnosti/odsotnosti jezikovnih inovacij upošteva še položaj geolekta v znotraj areala (središče : obrobje; središčni geolekt : obrobni geolekt), je mogoče definirati naslednja merila razmejevanja geolektov: (1) **inovacija na obrobju areala** kot definicijska lastnost geolekta na obrobju tega areala (prisotnost slovenskih inovacij na obrobju zahodnojužnoslovanskega areala definira slovenščino v razmerju do osredje južne slovanščine); (2) **odsotnost inovacije v središču areala** kot definicijska lastnost geolekta v središču tega areala (odsotnost slovenskih inovacij v središču zahodnojužnoslovanskega areala definira osrednjo južno slovanščino v razmerju do slovenščine); (3) **inovacija v središču areala** kot definicijska lastnost geolekta v središču tega areala (prisotnost štokavskih inovacij v središču osrednjejužnoslovanskega areala definira štokavščino v razmerju do čakavščine); (4) **odsotnost inovacije na obrobju areala** kot definicijska lastnost geolekta na obrobju tega areala (odsotnost štokavskih inovacij na obrobju osrednjejužnoslovanskega areala definira čakavščino v razmerju do štokavščine).⁴

Odsotnost inovacije na zelo majhnem delu obrobja areala kot definicijska lastnost tega dela obrobja areala kot posebnega geolekta je kot genetolingvistično merilo manj primerna, saj arhaizem načeloma ne more biti definicijska lastnost ozemeljsko zelo majhnega geolekta na obrobju areala; predstavlja pa teoretični problem, saj jezikovno ozemlje z izostankom inovacije ne more biti del geolekta, definirane z inovacijo. Rešitev iz te zagate je za zdaj mogoča z definiranjem posebne zemljepisnojezikovne (geolingvistične) pojavnosti – narečnega otoka. **Narečni otok** je torej skupina govorov središčnega geolekta, ki izkazuje odsotnost inovacije/inovacij na obrobju središčnega geolekta in je hkrati ozemeljsko premajhen, da bi bil lahko definiran kot samostojen geolekt.⁵

1.2 Prehodni, mešani, drugotni geolekti

Poleg »čistih« geolektov (podobno velja za sociolekte) in narečnih otokov se v nekem arealu lahko pojavljajo še naslednje vrste geolekti: (1) **prehodni geolekt**, če izkazuje

³ Delitev inovacij na enostranske, dvostranske, večstranske se pojavlja na primer v makedonistični narečjeslovni literaturi (Marković 2001: 16).

⁴ Merili inovacija na obrobju areala in odsotnost inovacije v središču areala sta bili uporabljeni za členitev slovenščine na narečja in podnarečja (Šekli 2009: 296–297). Merili inovacija v središču areala in odsotnost inovacije na obrobju areala v pričujočem prispevku predstavljata nadgradnjo meril razmejevanja geolektov.

⁵ V narečjeslovju hrvaškega/srbskega jezika je slovenskemu terminu *narečni otok* najbližji hrvaški/srbski termin *dijalekatska oaza*, definiran kot pojav, ki je prostorsko nesorazmerno manjši od svojega ustreznika na isti hierarhični stopnji, od katerega je ločen bodisi zemljepisno (diaspora znotraj jezikovnega ozemlja ali zunaj njega) bodisi politično ali konfesionalno, in izkazuje (genetske, strukturne; arhaične, inovativne) posebnosti (Brozović 1960: 78).

del definicijskih lastnosti geolekta A in del definicijskih lastnosti sosednjega geolekta B ter če so odrazi posameznih značilnosti sistemski (tj. avtohtoni in niso posledica mešanja); (2) **mešani geolekt**, če ima odraze geolekta A in odraze sosednjega geolekta B ter če so odrazi nesistemski, tj. posledica mešanja; (3) **drugotni (sekundarni) geolekt**, če izkazuje starejše inovacije geolekta A in mlajše inovacije sosednjega geolekta B, kar pomeni, da je nastal drugotno, tj. z naplavitvijo inovacij geolekta B na geolekt A.

1.3 Enotno in neenotno izhodišče, divergentno in konvergentno spreminjanje

Pri lingvogenezi oz. oblikovanju posameznih geolektov sta pomembni izhodišče, tj. stanje pred začetkom oblikovanja poznejšega geolekta (enotno : neenotno izhodišče), ter težnja v spreminjanju geolekta (divergentno : konvergentno spreminjanje). Geolekti imajo namreč lahko več modelov lingvogeneze: (1) **enotno izhodišče**, tj. en prvotni geolekt, ki je nastal po starejših konvergentnih inovacijah, ki so zajele več poznejših geolektov, ter **divergentno spreminjanje**, tj. mlajše divergentne inovacije, ki so zajele del areala prvotnega geolekta in ga tako razcepile na manjše geolekte (po tovrstnem modelu lingvogeneze sta se na primer iz prvotne vzhodne južne slovanščine izoblikovali makedonščina in bolgarščina); (2) **neenotno izhodišče**, tj. več prvotnih geolektov, ki so nastali po starejših divergentnih inovacijah, ki niso zajele celotnega areala poznejšega geolekta, ter **konvergentno spreminjanje**, tj. mlajše konvergentne inovacije, ki so zajele celoten areal poznejšega geolekta in ga tako izoblikovale v enoten geolekt (tovrsten model lingvogeneze poznajo na primer slovenščina, kajkavščina, štokavščina).

2 Oblikovanje južnoslovanskih jezikov

Južnoslovanski geolekti hierarhične stopnje jezika, tj. južnoslovanski jeziki v genetolingvističnem pomenu, so se izoblikovali po starejših popraslovanskih inovacijah, ki so izoblikovale tri slovanske makroareale/makrogeolekte (južna, vzhodna, zahodna slovanščina), ter po mlajših južnoslovanskih inovacijah, ki so prvotno južno slovanščino razcepile na manjše geolekte.

2.1 Oblikovanje slovanskih makroarealov

Slovanski makroareali so se iz praslavanščine postopoma izoblikovali s popraslovanskimi inovacijami (predvsem glasovnimi spremembami) različnega zemljepisnega obsega, ki jih je na osnovi njihove večje ali manjše zemljepisne razširjenosti na slovanskem jezikovnem ozemlju (kar je najverjetneje posledica njihove relativne kronologije) mogoče razdeliti na več plasti. Popraslovanske inovacije so zajele vse slovansko jezikovno ozemlje (to so splošnoslovanske inovacije) ali samo njegov del (to so nesplošnoslovanske inovacije), posledica česar je bil razpad slovanskega jezikovnega ozemlja na več manjših geolektov. Popraslovanske inovacije so predstavljene glede na to, kateri geolekti so z njihovo prisotnostjo/odsotnostjo nastali:⁶

⁶ Najprej je navedena inovacija in nato arhaizem. Pri navajanju inovacij, ki so zajele vsaj en makroareal in manj kot en makroareal, je za zgled v razdelku navedeno samo praslavansko izhodišče, zgledi za stanje v posameznih geolektih so navedeni v razdelkih, v katerih so le-ti obravnavani.

1. **splošnoslovansko:** (1) psl. **ōRC* > sl. **RāC* (psl. **ōrdlo* 'ralo', **ōlkom*(bn) *ṽ(jb)* 'lakomen' > sl. **rādlo*, **lākom*(bn) *ṽ(jb)*);⁷ (2) psl. **ḡ, *ḡ* > sl. **θ* (psl. **němьcь* 'kdor je nem', Npl **němьci* > sl. **němьc*, Npl **němci*);⁸

2. **vzhodna in južna : zahodna slovanščina:** (1) psl. **ś* > jsl., vsl. **s* : zsl. **š* (psl. **śědb* 'siv', **ṽbše* 'vse' > jsl., vsl. **sědb*, **ṽbse* : zsl. **šědb*, **ṽbše*); (2) psl. **kvě₂, *gvě₂* > jsl., vsl. **cvě₂, *zvě₂* : zsl. **kvě₂, *gvě₂* (psl. **květъ* 'cvet', **gvězda* 'zvezda' > jsl., vsl. **cvětъ, *zvězda* : zsl. **květъ, *gvězda*); (3) psl. **tl, *dl* > jsl., vsl. **l* : SZ sln., zsl. **dl* (psl. **šidlo* 'šilo' > jsl., vsl. **šilo* : SZ sln., zsl. **šidlo*);

3. **vzhodna in zahodna : južna slovanščina:** (1) psl. **ōRC/*oRC* > jsl., srslš. **RaC* : vsl., zsl. **RoC* (psl. **orsti* 'rasti', **ōlkъtъ* 'laket' > jsl., srslš. **rasti*, **lākъtъ* : vsl., zsl. **rosti*, **lōkъtъ*); (2) psl. **C^o : *C^E* > jsl. **C* : vsl., zsl. **C : *C'* (psl. **duša* 'duša', **dēdb* 'ded' > jsl. **duša, *dēdb* : vsl., zsl. **duša : *d'ēdb*); (3) psl. **ī, *r̄, *n̄* : **ī^E, *r̄^E, *n̄^E* > jsl. **ī, *r̄, *n̄* : **l, *r, *n* : vsl., zsl. **l, *r, *n*' (psl. **pole* 'polje' : **lipa* 'lipa' > jsl. **pole : *lipa* : V blg., vsl., zsl. **pol'e : *l'ipa* (prim. 4.1.2)); (4) psl. **i* : **y* > vsl., zsl. **i* : **y* : jsl. **i* (psl. **tixъ* 'tih' : **ty* 'ti' > jsl. **tixъ, *ti* : vsl., zsl. **l'ixъ : *ly*);

4. **vsaj en makroareal:** (1) psl. **CoRC* > jsl., češ.-slš. **CRaC* : vsl. **CoRoC* : polj., luž. **CRoC* : pomor., plb. **CaRC/*CRoC* (psl. **vorna* 'vrana', **golsъ* 'glas'); psl. **CeRC* > jsl., češ.-slš. **CRĚC* : vsl. **CereC, *ColoC* : polj., pomor., plb., luž. **CReC* (psl. **berza* 'breza', **melko* 'mleko'); (2) psl. **CbRC* : **CRbC* : **CḡRC* : **CRḡC* > jsl. **CḡC* : vsl. **CerC, *ColC* : **CReC : *CoRC : *CRoC* (psl. **zbrno* 'zrno', **krъstъ* 'krst, križ', **kḡrmiti* 'krmiti', **drъva* 'drva'; **ṽlkbъ* 'volk', **slbza* 'solza', **dḡlgbъ* 'dolg', **blḡxa* 'bolha'); (3) psl. **ī, *d* > Z jsl. **ĭ, *ǰ/*j* : V jsl. **št, *žd* : vsl. **č, *ž* : zsl. **c, *z* (psl. **světa* 'sveča', **meda* 'meja'); (4) psl. **ē, *q* > JV sln., osr. jsl., češ.-slš., luž. **ā/*e, *ā/*o/*u* : leh., mak.-blg., SZ sln. **ē, *q* (psl. **pētъ* 'pet', **mōžbъ* 'mož'); (5) psl. **ĕ [ā]* > JV sln., osr. jsl., češ.-slš., luž. **ē* : SZ sln., mak.-blg., leh. **ā*; (6) psl. **ḡ : *ḡ* > Z jsl. **ḡ* : V jsl., vsl., zsl. **ḡ : *ḡ* (psl. **dъnъ* 'dan', **pъsъ* 'pes', **mъxъ* 'mah', **sъnъ* 'sen, sanje');

5. **manj kot en makroareal:** (1) psl. **eC'/*eC^E : *eC^o* > rus., brus., leh., luž. **e* : **o* : jsl., ukr., češ., slš. **e* (psl. **pētъ* 'peč', **medъ* 'med'); (2) psl. **g* > nespl. sln., nespl. čak., J rus., brus., ukr., gluž., češ., slš. **g* > **h* (psl. **noga* 'noga', **gorxъ* 'grah'); (3) psl. **šč, *žž* > V štok., V jsl. **št, *žd* : sln., kajk., čak., Z štok., vsl., zsl. **šč, *žž* (psl. **puščati* 'puščati', **drožžbje* 'droži').

⁷ Teoretično bi glasovno spremembo psl. **ōRC* > **RāC* lahko označili tudi kot praslovansko, saj je zaporedje **RaC* skupno izhodišče vsem slovanskim jezikom. Zaradi koherentnosti tipološkega značaja rekonstrukcije praslovanskega glasovnega sistema (prisotnost odprtih zlogov z izjemo dvoglasniških zvez tipa **(C)oRC, *CeRC, *CbRC, *CḡRC*) se je smiselno držati tradicije in imeti zaporedje **RaC* za popraslovansko.

⁸ Praslovanski polglasniki so v vseh položajih izpričani še v stari cerkveni slovanščini, najstarejše stopnje posameznih slovanskih jezikov v zgodovinski dobi pa že kažejo na to, da so polglasniki v šibkih položajih splošnoslovansko onemeli. To dejstvo nekoliko relativizira načelo valovne teorije o premem sorazmerju med zemljepisnim obsegom jezikovne inovacije in njeno starostjo.

Praslovanščina je na tri makroareale ter znotraj le-teh hkrati že na še manjše geolekte, večje od geolekta hierarhične stopnje jezika (južna slovanščina > zahodna južna slovanščina : vzhodna južna slovanščina; zahodna slovanščina > lehitsčina : lužiščina : češčina-slovaščina; vzhodna slovanščina > severovzhodna vzhodna slovanščina : jugozahodna vzhodna slovanščina) razpadla po starejših nesplošnoslovanskih inovacijah:

psl.	jsl.	vsl.	zsl.
zložniški sistem			
* <i>ǫ</i> , * <i>ǫ̥</i>	* <i>∅</i>		
* <i>ǫrC</i> , * <i>ǫlC</i>	* <i>rǫC</i> , * <i>lǫC</i>		
* <i>orC</i> , * <i>olC</i>	* <i>raC</i> , * <i>laC</i> (+ srsliš.)	* <i>roC</i> , * <i>loC</i>	
* <i>CorC</i> , * <i>ColC</i>	* <i>CraC</i> , * <i>ClāC</i>	* <i>CoroC</i> , * <i>ColoC</i>	* <i>Cro/raC</i> , * <i>Clo/laC</i>
* <i>CerC</i> , * <i>CelC</i>	* <i>CrēC</i> , * <i>ClēC</i>	* <i>CereC</i> , * <i>ColoC</i>	* <i>Cre/rēC</i> , * <i>Cle/lēC</i>
* <i>CьrC</i> , * <i>CrьC</i> * <i>CьrC</i> , * <i>CrьC</i>	* <i>Cr̥C</i>	* <i>CerC</i> , * <i>CreC</i> * <i>CorC</i> , * <i>CroC</i>	* <i>Cr̥C</i> , ...
* <i>CьlC</i> , * <i>ClьC</i> * <i>CьlC</i> , * <i>ClьC</i>	* <i>Cl̥C</i>	* <i>ColC</i> , * <i>CleC</i> * <i>ColC</i> , * <i>CloC</i>	* <i>Cl̥C</i> , ...
* <i>i</i> : * <i>y</i>	* <i>i</i>	* <i>i</i> , * <i>y</i>	
* <i>ǫ̥</i> : * <i>ǫ̥̥</i>	Z * <i>o</i> : V * <i>ǫ̥</i> : * <i>ǫ̥̥</i>	* <i>e</i> : * <i>o</i>	* <i>e</i> : * <i>e</i> (slš!)
nezložniški sistem			
* <i>C^E</i> : * <i>C^O</i>	* <i>C</i>	* <i>C'</i> : * <i>C</i>	
* <i>ś</i>	* <i>s</i>		* <i>š</i>
* <i>kvě₂</i> , * <i>gvě₂</i>	* <i>cvě₂</i> , * <i>zvě₂</i>		* <i>kvě₂</i> , * <i>gvě₂</i>
* <i>tl</i> , * <i>dl</i>	* <i>l</i>		* <i>tl</i> , * <i>dl</i>
* <i>č</i> , * <i>č̣</i>	* <i>č̣</i> , * <i>č̣̣</i> /* <i>j</i> : * <i>št</i> , * <i>žd</i>	* <i>č</i> , * <i>ž</i>	* <i>c</i> , * <i>z</i>

Oblikovanje treh slovanskih makroarealov

2.2 Oblikovanje južnoslovanskih geolektov

Južna slovanščina je na manjše geolekte razpadla po mlajših nesplošnoslovanskih inovacijah, ki se delijo na splošnojužnoslovanske in nesplošnojužnoslovanske. Južna slovanščina se je najprej razcepila na zahodno in vzhodno južno slovanščino.

2.2.1 Splošnojužnoslovanske inovacije

Splošnojužnoslovanske inovacije so zajele celotno južno slovanščino. Večina od njih je prisotna na širšem ozemlju, kot je južnoslovansko (prim. 2.1):⁹ 1. **splošno-slovansko**: (1) psl. **ǫrC* > sl. **RǫC* (sln. *rǫlo*, štok. *rǫlo*, mak. *pało*, blg. *pało*; sln. *lakomǫn*, štok. *lakom(an)*, mak. *лаком*, blg. *лаком*); (2) psl. **ǫ̥*, **ǫ̥̥* > sl. **∅* (sln. *Nemǫc*, štok. *Nijemac*, *Nemac*, mak. *немец*, blg. *немец*; Npl sln. *Nemci*, štok. *Nijemci*, *Nemci*, mak. *Немци*, blg. *немци*); 2. **vzhodna in južna : zahodna slovanščina**:

⁹ Kjer to ni posebej navedeno, so za ponazoritev stanja v posameznih geolektih navedeni zgledi iz krovnih knjižnih jezikov.

(1) psl. **s* > jsl. **s* (sln. *sed* star., štok. *sijed*, *sed*, mak. *ced*; sln. *vse*, štok. *sve*,¹⁰ mak. *ce*, blg. *всичко*); (2) psl. **kvě*₂, **gvě*₂ > jsl. **cvě*₂, **zvě*₂ (sln. *cvet*, štok. *cvijet*, *cvet*, mak. *цвет*, blg. *цвет*; sln. *zvezda*, štok. *zvijezda*, *zvezda*, stmak. *звезда*, mak. *свезда*,¹¹ blg. *звезда*); (3) psl. **tl*, **dl* > jsl. **l* (sln. *šilo*, štok. *šilo*, mak. *шило*, blg. *шило*); 3. **vzhodna in zahodna : južna slovanščina**: (1) psl. **oRC*/**oRC* > jsl. **RaC* (sln. *rasti*, štok. *rasti*, mak. *сум растел*, blg. *съм расъл*; sln. *lakat*, štok. *lakat*, mak. *лакот*, blg. *лакът*); (2) psl. **Co* : **CE* > jsl. **C* (sln. *duša*, štok. *duša*, mak. *душа*, blg. *душа*; sln. *ded*, štok. *djed*, *ded*, mak. *dedo*, blg. *дядо*);¹² (3) psl. **l*, **r*, **n* : **l^E*, **r^E*, **n^E* > jsl. **l*, **r*, **n* : **l*, **r*, **n* (sln. *polje*, štok. *polje*, mak. *поле*, blg. *поле*; sln. *lipa*, štok. *lipa*, mak. *лина*, blg. *лина*); (4) psl. **i* : **y* > jsl. **i* (sln. *ti*, štok. *ti*, mak. *ми*, blg. *ми*; sln. *tih*, štok. *tih*, mak. *мух*, blg. *мух*); 4. **južna slovanščina in širše**: psl. **CoRC* > jsl. **CRaC* (sln. *vrana*, štok. *vrana*, mak. *врана*, blg. *врана*; sln. *glas*, štok. *glas*, mak. *глас*, blg. *глас*); psl. **CeRC* > jsl. **CRěC* (sln. *breza*, štok. *breza*, mak. *бреза*, blg. *бреза*; sln. *mleko*, štok. *mlijeko*, *mleko*, mak. *млеко*, blg. *мляко*).

Poleg teh starejših popraslovanskih inovacij sta za južno slovanščino značilna še: (1) nastanek zlogotvornih zvočnikov (do katerega je deloma prišlo že v predzgodovinski dobi, deloma je namreč izpričan že v stari cerkveni slovanščini): **psl. *CbRC : *CRbC : *CbRC : *CRbC > jsl. *CRĀC** (psl. **zbrno* : **kṛstъ* : **kṛmiti* : **dṛva* (> stcsl. *зръно*, *кръстъ* : *кръмити*, *дръва*) > jsl. **zrno* = **kṛst* = **kṛmiti* = **dṛva* > sln. *zrno*, *kṛst*, *kṛmiti*, *dṛva*, štok. *zrno*, *krst*, *kṛmiti*, *drvo*, mak. *зрно*, *крст*, *сум крмил*, *дрво*, blg. *зръно*, *кръст*, *съм кърмил*, *дърво*; psl. **volkъ* : **slъza* : **dъlgъ* : **blъxa* (> stcsl. *волькъ*, *слъза* : *длъгъ*, *блъха*) > **vŕk* = **sŕza* = **dŕg* = **bŕxa* > sln. *volk*, *solza*, *dolg*, *bolha*, štok. *vuik*, *suza*, *dug*, *buha*, *buva*, mak. *волк*, *солза*, *долг*, *болва*, blg. *вълк*, *слъза*, *дълг*, *бълха*);¹³ (2) sovpad praslovanskih **i*, **y* (ki se je zgodil v zgodovinski dobi, v stari cerkveni slovanščini ni še izpričan): **psl. *i, *y > jsl. *i** (psl. **tixъ* 'tih' : **ty* 'ti' (> stcsl. *тихъ* : *ты*) > jsl. **tix* = **ti* > sln. *tih*, *ti*, štok. *tih*, *ti*, mak. *мух*, *ми*, blg. *мух*, *ми*).

2.2.2 Nesplošnojužnoslovanske inovacije

Nesplošnojužnoslovanske inovacije so zajele samo del južne slovanščine in posledično povzročile njen razpad na več geolektov: (1) **psl. *šč, *žž** > sln., kajk., čak., Z

¹⁰ V štokavščini je prišlo do metateze ali premeta **vs* ≥ *sv* (štok. **vas* **vsa* **vse* ≥ *sav* *sva* *sve*). Prvotne oblike se ohranjajo v kajkavščini in ponekod v čakavščini (kajk. *ves* *vsa* *vse*, čak. *vas* *vsa* *vse*).

¹¹ V makedonščini je prišlo do drugotne sporadične glasovne spremembe **zv* ≥ *zv*, kar potrjuje starejše makedonsko gradivo (stmak. *звезда*). Zlitnik *z* v *свезда* torej ni neposredno ohranjen iz praslovanske, temveč je nastal drugotno preko vmesnega *z* (psl. **zvězda* > stmak. *звезда* ≥ mak. *свезда*).

¹² Vzhodna bolgarščina deloma izkazuje drugačno stanje (prim. 4.1.2).

¹³ Dvoglasniške zveze stcsl. *рѣ, лѣ* : *рѣ, лѣ* (< psl. **CbRC*/**CRbC* : **CbRC*/**CRbC*), ki kažejo na delni sovpad praslovanskih dvoglasniških zvez ter na razlikovanje med sprednjimi in nesprednjimi dvoglasniškimi zvezami, v stari cerkveni slovanščini predstavljajo starejše stanje, medtem ko dvoglasniški zvezi stcsl. *рѣ, лѣ* (< jsl. **CRĀC*), ki kažejo na popolni sovpad praslovanskih dvoglasniških zvez v nesprednji dvoglasniški zvezi (pri čemer je torej prišlo je do »otrditve« sprednjih dvoglasniških zvez), predstavljata mlajše stanje.

štok. *šć, *žj/*žǰ : V štok., mak., blg. *št, *žd (psl. *puščati, *drožǰbje > sln., kajk., čak., Z štok. *puščati, *drožǰbje/*drožǰbje : V štok., mak., blg. *puštati, *drožǰbje); (2) **psl.** *VžV > sln., kajk., čak., Z štok. *VrV : V štok., mak., blg. *VžV (psl. *možeši 'moreš' > sln., kajk., čak., Z štok. moreš : V štok., mak., blg. možeš);¹⁴ (3) **psl.** *t̃, *d̃ > Z jsl. *ć, *j/*ǰ : V jsl. *št, *žd (psl. *světa, *međa > Z jsl. *svěća, *meja/*meža : V jsl. *svěšta, *mežda); (4) **psl.** *ǰ, *ǰ > Z jsl. *ǰ : V jsl. *ǰ, *ǰ (psl. *dъnъ, *pъsъ : *mъxъ, *sъnъ > Z jsl. *dъn, *pъs = *mъx, *sъn : V jsl. *dъn, *pъs : *mъx, *sъn); (5) **psl.** *pl̃, *bl̃, *ml̃, *vl̃ > Z jsl. *pl̃, *bl̃, *ml̃, *vl̃ : V jsl. *pj, *bj, *mj, *vj (psl. *zemla 'zemlja' > Z jsl. *zemla : V jsl. *zemja); (6) **psl.** *l̃^E, *ñ^E > Z jsl. *l̃^E, *ñ^E : V jsl. *l̃^E, *ñ^E (psl. *polē 'polje', Gsg m/n *ńego 'njega' > Z jsl. *polē, *ńego : V jsl. *pole, *nego); (7) **psl.** *e, *q > SZ sln., mak., blg. *e, *q : JV sln. *ä, *ā, kajk. *e, *o, čak., štok. *e, *u (psl. *pętъ, *mqžъ > SZ sln., mak., blg. *pēt, *mqž : JV sln. *pāt, *māž, kajk. *pet, *mož, čak., štok. *pet, *muž); (8) **psl.** *ǰ [ä] > SZ sln., mak., blg. *ā : JV sln., kajk., čak., štok. *ē (psl. *lēsъ 'les', *mēsto 'mesto, prostor' > SZ sln., mak., blg. *lās, *māsto : JV sln., kajk., čak., štok. *lēs, *mēsto).

2.2.3 Zahodna in vzhodna južna slovanščina

Inovacije, ki so južno slovanščino razcepile na zahodno in vzhodno južno slovanščino, so torej: (1) zahodnojužnoslovansko-vzhodnojužnoslovanska dvostranska inovacija: psl. *t̃, *d̃ > Z jsl. *ć, *j/*ǰ : V jsl. *št, *žd; (2) zahodnojužnoslovanska enostranska inovacija: psl. *ǰ, *ǰ > Z jsl. *ǰ : V jsl. *ǰ, *ǰ; (3) vzhodnojužnoslovanske enostranske inovacije: (a) psl. *pl̃, *bl̃, *ml̃, *vl̃ > V jsl. *pj, *bj, *mj, *vj : Z jsl. *pl̃, *bl̃, *ml̃, *vl̃; (b) psl. *l̃^E, *ñ^E > V jsl. *l̃^E, *ñ^E : Z jsl. *l̃^E, *ñ^E; (c) izguba kolikostnih nasprotij; (č) pregibalno-oblikoskladenjski balkanizmi.

Med zahodno in vzhodno južno slovanščino se nahajata **prehodna geolekta**, ki izkazujeta del inovacij zahodne in del inovacij vzhodne južne slovanščine: (1) **torlaščina** (prizrensko-timoška narečna ploskev štokavščine), ki je del zahodne južne slovanščine (tj. štokavščine), ima naslednje vzhodnojužnoslovanske inovacije: (a) psl. *t̃, *d̃ > torl. *št, *žd (≥ *ć, *ǰ), pri čemer sta bila prvotna odraza *št, *žd, izpričana v zemljepisnih imenih (Prizren: *Небрегоуште, Селогражде*), podobno kot v makedonščini pod vplivom štokavščine zamenjana z drugotnima odrazoma ć, ǰ (Koneski 1965: 71–72; 2001: 59); (b) izguba kolikostnih nasprotij; (c) pregibalno-oblikoskladenjski balkanizmi; (2) **severna makedonščina** (severnomakedonska narečna ploskev makedonščine), ki je del vzhodne južne slovanščine (tj. makedonščine), je izvedla naslednjo zahodnojužnoslovansko inovacijo: psl. *ǰ = *ǰ > S mak. ǰ (psl. *dъnъ, *sъnъ > S mak. dъn, sъn).

¹⁴ Rotacizem, tj. glasovna sprememba psl. *VžV > *VrV, pri kateri gre za poseben tip lenizacije (šibitve), in sicer za sonantizacijo (tj. spremembo nezvočnika v zvočnik) (Hock 1991: 81–82), je sporadično izpričana na celotnem južnoslovanskem jezikovnem ozemlju (Cvetko Orešnik 1987–1988). Zelo verjetno je, da gre pri tem prvotno za glasovno spremembo, ki je bila kasneje na vzhodu južne slovanščine odstranjena z izravnjavami v t. i. premenjujočih se okoljih (psl. *ženetъ : *doženetъ > jsl. *žene : *dorene), toda se sporadično ohranila v t. i. nepremenjujočih se okoljih (psl. *ježe, *dože > jsl. *jere : *dore) (Greenberg 1999). Izgola sa more : može poteka po štokavskem jezikovnem ozemlju (Ivić 2001: 22).

3.2 Zahodnojužnoslovanska jezika

Zahodna južna slovanščina se notranje deli na slovenščino in osrednjo južno slovanščino (hr. *srednjojužnoslavenski jezik*).

3.2.1 Slovenščina

Slovenščina ima naslednji model lingvogeneze: divergentno izhodišče (severozahodna : jugovzhodna slovenščina) in konvergentno spreminjanje.

Divergentno izhodišče slovenščine predstavljata prvotno dva slovenska makroarela, tj. severozahodna in jugovzhodna slovenščina, ki sta bila posledica različnih smeri naselitve Slovanov na poznejši alpskoslovanski prostor (zgodnejši naselitveni val s severovzhoda okrog leta 550, poznejši naselitveni val okrog leta 585 z jugovzhoda) ter se kaže v prvotnih nesplošnoslovanskih razlikah, ki vsaj v začetku severozahodno slovenščino vežejo na zahodnoslovanski, jugovzhodno slovenščino pa na južnoslovanski jezikovni prostor. Prvotne razlike v slovenščini so naslednje: (a) psl. **tl/*dl* > SZ sln. **tl/*dl* : JV sln. **l* (psl. **pletb/*pletla* 'pletel/pletla', **kradb/*kradla* 'kradel/kradla', **šidlo* > SZ sln. **pletl/*pletla*, **kradl/*kradla*, **šidlo* : JV sln. **plel/*plela*, **kral/*krala*, **šilo*); (b) psl. **vy-*, **jъz-* 'iz-' > SZ sln. **vy-* : JV sln. **jъz-* (psl. **vybъrati/*jъzbъrati* 'izbrati' > SZ sln. **vybrati* : JV sln. **jъzbrati*); (c) psl. **ę*, **q* > SZ sln. **ę*, **q* : JV sln. **e*, **o* (psl. **pętb*, **mqъb* > SZ sln. **pet*, **moq* : JV sln. **pät*, **mäž*); (č) psl. **ĕ* [ä] > SZ sln. **ä* : JV sln. **ę* (psl. **ĕsb*, **męsto* > SZ sln. **läs*, **mästo* : JV sln. **les*, **mesto*) (Rigler 1963: 28–31; Logar 1974).

Konvergentno spreminjanje slovenščine je potekalo v okviru splošnoslovenskih inovacij, do katerih je prišlo v obdobju od konca 10. do konca 12. stoletja in ki so genetolingvistično različna geolekta povezale v celoto. Splošnoslovenske inovacije, ki so slovenščino zamejile znotraj zahodne južne slovanščine in so zato definicijske lastnosti slovenščine, so: (a) naglasni pomik tipa psl. **ōko* > sln. **okō*, tj. splošnoslovenski pomik naglasa s praslavanskega dolgega in kratkega starocirkumfleksiranega zložnika v popraslovanskih dvo- in večzložnicah (10./11. stoletje) (psl. **męso* 'meso', **prōso* 'proso', **kōkošb* 'kokoš' > sln. **męsō*, **prosō*, **kokōš* : osr. jsl. **męso*, **prōso*, **kōkoš*); (b) naglasni umik tipa psl. **dušā* > sln. **dūša*, tj. splošnoslovenski umik naglasa s popraslovanskega odprtega in zaprtega kratkega (akutiranega) končnega (tj. praslavanskega kratkega ali popraslovanskega skrajšanega praslavanskega dolgega) zložnika na popraslovansko (neskrajšano) prednaglasno dolžino (12. stoletje) (psl. **dušā* 'duša', **vinō* 'vino', **zakōnb* 'zakon' > sln. **dūša*, **vīno*, **zākōn* : osr. jsl. **dūšā*, **vīnō*, **zākōn*); (c) vpliv samoglasniške kolikosti na samoglasniško kakovost ter vpliv naglasnega mesta na samoglasniško kolikost (Ramovševa »glavna črta v oblikovanju slovenskega vokalizma«), katerega posledici sta: (č) udvoglašanje praslavanskih **ĕ*, **o* v slovenskih dolgih zlogih: sln. **ĕ*, **ō* > SZ sln. **ie*, **uo* : JV sln. **ei*, **ou* (sln. **svēt* 'svetloba, svet', **bōs* 'bos' > SZ sln. **sviet*, **buos* : JV sln. **sveit*, **boys*) (12./13. stoletje); (d) skrajšava nenačlenih dolgih zložnikov (po naglasnem umiku tipa psl. **dušā* > sln. **dūša*) (psl. **zakōni* 'zakoni', **moltīti* 'mlatiti', **pisāti* 'pisati' > sln. **zakōni*, **mlatīti*, **pisāti* : osr. jsl. **zākōni*, **mlātīti*, **pīsāti*) (Ramovš 1950, 1951).

Naštete splošnoslovenske inovacije so slovenščino od preostalega dela zahodne južne slovanščine zamejile kot kompakten geolekt, kar pomeni, da je

slovenščino v razmerju do osrednje južne slovanščine genetolingvistično mogoče definirati po naslednjem načelu: **slovenske inovacije na obrobju zahodnojužnoslovanskega areala kot definicijska lastnost geolekta na obrobju tega areala**. Hkrati pa je različna intenzivnost ene od splošnoslovenskih inovacij, in sicer težnja vpliva naglasnega mesta na samoglasniško kolikost in vpliva samoglasniške kolikosti na samoglasniško kakovost, povzročila tudi njegovo notranjo cepitev na manjše areale. Prisotnost oz. odsotnost in čas daljšanja tipa sln. **kráva* 'krava' > **kráva*, tj. daljšanja izhodiščnoslovenskih kratkih akutiranih zložnikov v nezadnjem besednem zlogu (psl. **brátъ* 'brat', Gsg **bráta*, **césta* 'cesta, pot', **kóža* 'koža', **dolína* 'dolina', **véděti* 'vedeti' > sln. **brát*, Gsg **bràta*, **césta*, **kóža*, **dolína*, **véděti*), ter *a*-jevska oz. *e*-jevska vokalizacija zahodnojužnoslovanskega polglasnika v slovenskih dolгих zlogih (psl. **dǫnbъ*, **mǫxbъ* > sln. **dǫn*, **mǫx*) ter (v zahodni in južni slovenščini) zgodaj, v severni slovenščini pozno podaljšanega) kratkega polglasnika v nezadnjih besednih zlogih (psl. **pǫsbъjъbъ* 'pasji' > sln. **pǫsji*) sta slovenščino nadalje razdelili na štiri makroareale: (a) zahodna in južna slovenščina pozna zgodnje daljšanje (13.–14. stoletje) (Z in J sln. **brāt* **bráta*, **césta*, **kóža*, **dolína*, **véděti*) ter *a*-jevsko vokalizacijo dolgega in zgodaj podaljšanega polglasnika (Z in J sln. **dān*, **māx*, **pāsji*); (b) severna slovenščina izkazuje pozno daljšanje samo v predzadnjih zlogih (16. stoletje) (S sln. **brāt* **bráta*, **césta*, **kóža*, **dolína*, **véděti*) ter *e*-jevsko vokalizacijo dolgega in pozno podaljšanega polglasnika (S sln. **dēn*, **mēx*, **pēsji*); (c) vzhodna slovenščina daljšanja nima (V sln. **brāt* **bràta*, **césta*, **kòža*, **dolína*, **vèděti*) in pozna *e*-jevsko vokalizacijo dolgega polglasnika (V sln. **dēn*, **mēx*, **pəsji*) (Ramovš 1950; Rigler 1963).

3.2.2 Osrednja južna slovanščina

Za razliko od slovenščine pa osrednja južna slovanščina skupnih inovacij, ki bi jo povezale v enoten geolekt, ne pozna, kar pomeni, da jo je potrebno v odnosu do slovenščine genetolingvistično opredeliti po naslednjem načelu: **izostanek slovenskih inovacij v središču zahodnojužnoslovanskega areala kot definicijska lastnost geolekta v središču tega areala**.¹⁵ Osrednjo južno slovanščino kot celoto torej lahko definirano samo kot zahodnojužnoslovanski geolekt, ki ne izkazuje splošnoslovenskih inovacij. Edina inovacija, ki bi lahko bila **splošnoosrednjejužnoslovanska** in hkrati nesplošnoslovenska, je sovpad odrazov praslovanskih **e*, **e* v položaju ne za trdonebnikom (prim. 3.2.2.2.1): **psl. **e* = **e* > osr. jsl. **e*** (psl. **pěťь*, **glědati* 'gledati', **ledь* 'led', **žena* 'žena' > osr. jsl. *pet*, *gledati*, *led*, *žena*).

Nadaljnje inovacije na osrednjejužnoslovanskem ozemlju so izoblikovale posamezne geolekte in njihove podgeolekte. **Nesplošnoosrednjejužnoslovanske** spremembe (v večini po ok. 1200) so: (a) psl. **d̥* > čak., SZ in JZ kajk. **j* : V kajk., štok. **ž* (psl. **međa* > čak., SZ in JZ kajk. *meja*, V kajk., štok. *mežja*); (b) jsl. **o* = **l̥* > kajk. **o* : čak.-štok. **u* (psl. **mōžь*, **vьlkъ* > kajk. *mōž*, *vok* : čak.-štok. *muž*, *vuk*);

¹⁵ »Kako srednjojužnoslavenski nema kakvih zajedničkih inovacija, a od slovenskoga ga odvajaju arhaizmi (npr. slovenski ima progresivnu metataksu starih inicijalnih silaznih akcenata, a hrvatski nema), sljedio bi zaključak da termin srednjojužnoslavenski nema genetolingvistički smisao« (Lisac 2009b: 261).

(c) Z jsl. *ə > kajk. *e : čak.-štok. *a (psl. *dьnъ, *pьsъ, *mьxъ, *sьnъ > kajk. *den*, *pēs*, *meh*, *sen* : čak.-štok. *dan*, *pas*, *mah*, *san*),¹⁶ (č) psl. *ě > kajk., čak., štok. *e (od ok. 1300) (*a* v posameznih primerih: psl. *orěxъ 'oreh' > štok. *orah*, psl. *gnězdo 'gnezdo' > čak. *njazlo*).

3.2.2.1 Kajkavščina

Kajkavščina ima naslednji model lingvogeneze: divergentno izhodišče (severozahodna : jugozahodna : vzhodna kajkavščina) in konvergentno spreminjanje.

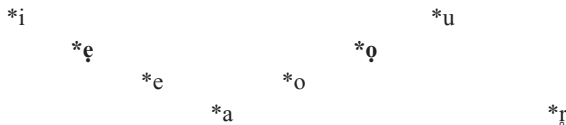
Divergentno izhodišče kajkavščine se kaže v prvotnih treh makroarealih, tj. severozahodna, jugozahodna in vzhodna kajkavščina, ki so najverjetneje posledica širjenja inovacij na kajkavsko območje z različnih arealov zahodne južne slovanščine, pri čemer kaže severozahodna kajkavščina večjo povezanost s slovenščino, jugozahodna kajkavščina s čakavščino ter vzhodna kajkavščina s štokavščino. Prvotna razlika se kaže v odrazih praslovanskih trdnebnikov *f, *d̥: psl. *f, *d̥ > SZ kajk. *č, j* : JZ kajk. *ć, j* : V kajk. *č, ž* (psl. *nofь, *meda > SZ kajk. *noč, meja*, JZ kajk. *noč, meja*, V kajk. *noč, meža*) (Belić 1929).

Konvergentno spreminjanje kajkavščine je potekalo v okviru splošnokajkavskih inovacij. V kroatistični zgodovinskojezikoslovni in narečjeslovni literaturi se kot splošnokajkavske inovacije, ki kajkavščino razmejujejo od slovenskega in od ostalega dela osrednjejužnoslovanskega jezika ter so torej njene definicijske lastnosti, navajajo naslednji pojavi (Lončarić 1996: 32): (1) »**osnovna kajkavska akcentuacija**«, tj. izhodiščni splošnokajkavski naglasni sistem, za katero sta značilni dve inovaciji: (a) nastanek popraslovanskega novega cirkumfleksa iz praslovanskega starega akuta, in sicer predvsem v značilnih oblikotvornih in besedotvornih oblikah znotraj praslovanskega naglasnega tipa a, ter posledično; (b) analoške podaljšave praslovanskih kratkih novoakutiranih zložnikov v pregibalnih in besedotvornih oblikah, ki v praslovanskem naglasnem tipu a izkazujejo odraz popraslovanskega novega cirkumfleksa; opisani inovaciji kajkavščino razmejujeta predvsem v razmerju do čakavščine in štokavščine ter manj v razmerju do slovenščine, saj se diasistema razlikujeta v številu oblikotvornih in besedotvornih oblik z analoškimi podaljšavami praslovanskih kratkih novoakutiranih zložnikov: samokajkavski naglasni spremembi, ki zajameta samo kajkavščino, ne pa tudi slovenščine, ter kajkavščino tako razmejujeta od slovenščine, sta: (a) analoška podaljšava praslovanskih kratkih novoakutiranih zložnikov v nekaterih besedotvornih kategorijah brez metatonije (psl. *dòbrьbъ '(ta) dobri', *sèdmьbъ 'sedmi', *zèlènbьbъ '(ta) zeleni', *visòkьbъ '(ta) visoki'; *zèlbьje 'zelje', *snòpьje 'snopje', *žènbьskьbъ 'ženski', *kòzьbьbъ 'kozji' > popsl. *dòbri, *sèdmi, *zèlèni, *visòki; *zèlje, *snòpje, *žènski, *kòzji > kajk. *dòbri, *sèdmi, *zèlèni, *visòki; *zèlje, *snòpje, *žènski, *kòzji :

¹⁶ Na čakavsko-štokavskem jezikovnem ozemlju se glede odraza Z jsl. *ə > čak.-štok. *a pojavljajo trije narečni otoki z izostankom inovacije, in sicer: (1) Z jsl. *ə > ponekod čakavsko *e, o*; (2) Z jsl. *ə > zetsko-južnosandžaško (tudi zetsko-sjeniško, zetsko-lovčeško) *ä*; (3) Z jsl. *ə > torlaško (prizrensko-timoško) *ə* (Oblak 1894: 174–175, 170–172; Ivić 2001: 213, 147–148; 1958: 10; Finka 1971: 18; Greenberg 1998: 102–103).

sln. *dòbri, *sèdmi, *zelèni, *visòki; *zèlje, *snòpje, *žènski, *kòzji) oz. z metatoni-
nijo (psl. *kòža 'koža', Npl *trgòvci 'trgovci', Lsg *na potòku 'na potoku' > **kajk.**
*kòža, Npl *trgòvci, Lsg *na potòku; (b) umik naglasa v tipu psl. *nesti 'nesti' > **kajk.** *nèsti; sln. *nesti);¹⁷ (2) sovpad zahod-
nojužnoslovanskih *ě in *ə v vseh položajih ne glede na kolikost: **Z jsl.** *ě = *ə >
kajk. *e (≠ psl. *e = *ě > kajk. *e); ta inovacija kajkavščino razmejuje v razmerju
do slovenščine ter čakavščine in štokavščine; (3) sovpad zahodnojužnoslovanskih
*o in *ŭ v vseh položajih ne glede na kolikost ter poseben fonološki status njunega
odraza: **Z jsl.** *o = *ŭ > **kajk.** *o (≠ psl. *o, *u > kajk. *o, *u); pozneje lahko na
posameznih območjih prihaja do fonemskih sovpadov Z jsl. *o = *ŭ = *o ali Z jsl.
*o = *ŭ = *u; ta inovacija kajkavščino razmejuje v razmerju do slovenščine ter ča-
kavščine in štokavščine. Naštete značilnosti veljajo za večino sodobnih kajkavskih
govorov.¹⁸

Izhodiščni kajkavski zložniški sistem se je po splošnokajkavskih samoglasni-
skih inovacijah gasil takole (Ivić 1958: 8; Lukežić 2012: 184–186):

Prikazane inovacije kajkavščino nedvomno razmejujejo kot enega od samostojnih
geolektov zahodne oz. osrednje južne slovanščine. V razmerju do osrednje južne
slovanščine jo je genetolingvistično mogoče definirati po naslednjem načelu: **kaj-**
kavske inovacije na obrobju osrednjejužnoslovanskega areala kot definicijska
lastnost geolekta na obrobju tega areala. Dejstvo, da jo predvsem ena od defini-
cijskih lastnosti, tj. »osnovna kajkavska akcentuacija«, tesno povezuje s slovenšči-
no, je zemljepisnojezikoslovno gledano **prehodni geolekt** med slovenščino na eni
ter čakavščino in štokavščino na drugi strani.

3.2.2.2 Čakavščina in štokavščina

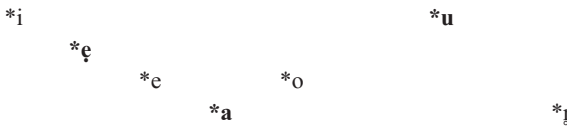
Čakavščino in štokavščino ločita od kajkavščine tile dve značilnosti: (1) **čakavsko-**
štokavski naglasni sistem, ki je za razliko od slovenskega in kajkavskega bolj
arhaičen, saj ne pozna popraslovanskega novega cirkumfleksa in analoško podalj-
šanega praslavskega novega akuta na kračini v tolikšnem številu pregibalnih

¹⁷ Na pomembnost izoglose psl. *nesti > sln. *nesti : kajk. *nèsti pri zamejevanju slovenšči-
ne od kajkavščine me je opozoril Mate Kapović, za kar se mu iskreno zahvaljujem.

¹⁸ Obstajajo pa tudi govori, ki ene ali več teh značilnosti ne izkazujejo (naglasne posebnosti imajo spodnjesotelski in prigrorski govori; sovpada Z jsl. *ě = *ə in Z jsl. *o = *ŭ pa izostajata v nekaterih zahodnih medmurskih ter nekaterih zagorskih in goranskih govori). Genetolingvistično razmerje med slovenščino in kajkavščino ter genetolingvistična klasifikacija »kajkavskih« govorov z izostankom definicijskih lastnosti kajkavščine sta natančneje obravnavana v Šekli 2013.

in besedotvornih oblik kot ostala zahodnojužnoslovanska geolekta; (2) ohranitev posebnega fonološkega statusa odraza praslovanskega **ě* ne glede na njegovo kolikost: **psl. *ě > čak.-štok. *e (\neq psl. **e = *e* > čak.-štok. **e*); (3) sovpad zahodnojužnoslovanskega **ə* z odrazom praslovanskega **a* v vseh položajih ne glede na njegovo kolikost: **Z jsl. *ə = *a > štok.-kajk. *a; (4) **Z jsl. *q = *l = *u > čak.-štok. *u**, tj. sovpad zahodnojužnoslovanskih **q* in **l* z odrazom praslovanskega **u* v vseh položajih ne glede na njegovo kolikost, pri čemer torlaščina izkazuje izostanek te inovacije.****

Izhodiščni čakavsko-štokavski zložniški sistem se je po čakavsko-štokavskih samoglasniških inovacijah glasil takole (psl. **ě* > čak.-štok. **e*; psl. **a*, Z jsl. **ə* > čak.-štok. **a*; Z jsl. **u*, **q*, **l* = > čak.-štok. **u*) (Ivić 1958: 8; Lukežić 2012: 181–182):

3.2.2.2.1 Čakavščina

Čakavščina po večini pozna samo inovacije, ki jo povezujejo bodisi s kajkavščino bodisi z (zahodno) štokavščino (Ivić 1963: 31). Značilnosti čakavščine so: (1) psl. **šč*, **zž* > čak. *šč*, *zž*, psl. **VžV* > čak. *VrV*, kar jo povezuje z zahodno štokavščino ter s kajkavščino in slovenščino; (2) psl. **t*, **d* > čak. *ć*, *j*, kar jo povezuje s kajkavščino in slovenščino; (3) Z jsl. **ə* > čak. *a*, Z jsl. **q = *l = *u* > čak. *u*, kar jo povezuje s štokavščino; (4) psl. **ě* > čak. *e* > SZ čak. *e* (psl. **světv* 'svetloba, svet', **grěxv* 'greh' > SZ čak. *svet*, *greh*), sr. čak. *e/i* po pravilu Jakubinskega in Meyerja (*svet*, *grih*), JV čak. *i* (*svit*, *grih*), lastovsko čak. *je* (*svjet*, *grjeh*). Edina samočakavska in hkrati nekajkavska in neštokavska značilnost je *a*-jevski odraz praslovanskega **e* v položaju za (čakavskimi) trdonebniki: **psl. *C'e > čak. *C'a** (psl. **početi* 'začeti', **žeđa* 'žeja', **jezykъ* 'jezik', **kleti* 'kleti, prisegati' > čak. *počati*, *žaja*, *jazik*, *klati*) (Finka 1971: 17; Moguš 1977: 35–36). V razmerju do osrednje južne slovanščine je čakavščino genetolingvistično mogoče definirati predvsem po temle načelu: **izostanek kajkavskih in štokavskih inovacij na obrobju osrednjejužnoslovanskega areala** kot definicijska lastnost geolekta na obrobju tega areala.

3.2.2.2.2 Štokavščina

Štokavščina ima naslednji model lingvogeneze: divergentno izhodišče, skupne inovacije, ki so širše od štokavskih, ter težnje konvergentnega spreminjanja.

Divergentno izhodišče štokavščine je vidno v prvotnih dveh makroarealih, to sta zahodna in vzhodna štokavščina, s tem da kaže zahodna štokavščina večjo povezanost s slovenščino, kajkavščino in čakavščino ter vzhodna štokavščina z

vzhodno južno slovanščino. Razliki med obema geolektoma sta: (1) psl. *šć, *žž > Z štok. *šć, žž*: V štok. *št, žd*; (2) psl. *VžV > Z štok. *VrV*: V štok. *VžV*.

Splošnoštokavske inovacije, ki zajemajo ozemlje, širše od štokavskega, so: (1) psl. **í, *á* > štok. *ć, đ*, kar je značilno tudi za vzhodno kajkavščino; (2) Z jsl. **ə* > štok. *a*, Z jsl. **o = *l = *u* > štok. *u*, kar je značilno tudi za čakavščino; (3) psl. **ě* > štok. **e* > *e* sporadično (»govori s nezamjenjenim jatom«: *svet, ded*), Z štok. *i* (mlajše ikavsko narečje: *svit, did*), *ije/je* (vzhodnobosensko narečje: *svijet, djed*), *e* (slavonsko narečje: *svet, ded*), V štok. *ije/je* v južnem delu (vzhodnohercegovoško, zetsko-južnosandžaško narečje: *svijet, djed/ded*), *e* v vzhodnem delu (šumadijsko-vojdovinsko, smederevsko-vršaško, kosovsko-resavsko narečje: *svet, ded*).

Težnje konvergentnega spreminjanja štokavščine niso zajele vsega štokavskega jezikovnega ozemlja, ampak le njegov središčni del (Brozović 1987: 11–12). Tovrstne težnje so: (1) sovpad odraza praslovanskega novega akuta na dolžini z odrazom praslovanskega starega cirkumfleksa na dolžini (psl. **Ū* > nespl. štok. *Ū*: psl. **klŭčb* 'ključ', **junāk* 'mlad mož, junak' > štok. *kljŭč, junāk* > *kljûč, junâk*); (2) »novoštokavski« umik naglasa s štokavskega kratkega ali dolgega cirkumfleksiranega zloga (psl. **golvā* 'glava', **sestrā* 'sestra', **nārōd* 'ljudstvo', **potōk* 'potok', **jezŭk* 'jezik'; **junāk*; **pytāla* '(je) vprašala', **lopāta* 'lopata'; **neprāvda* 'neresnica', **děvōjka* 'deklica' > stštok. *glāvā, sestrā, nārōd, potōk, jezŭk, junāk; pŭtāla, lopāta, neprāvda, d(j)ěvōjka* > nštok. *glāva, sestra, nārōd, potōk, jezŭk, junāk; jŭnāk; pītāla, lōpata, nēprāvda, d(j)ěvōjka*); (3) sinkretizem, tj. oblikovno poenostavljanje sklanjatve (psl. Dpl **ženamъ*, Lpl **ženaxъ*, Ipl **ženami* (DIdu **ženama*) > stštok. *ženam*, Lpl *ženah*, Ipl *ženami* → nštok. Dpl *ženama*, Lpl *ženama*, Ipl *ženama*), ki je ozemeljsko povezan z novoštokavskim naglasnim umikom.

Štokavska narečja je glede na naglasne značilnosti mogoče razdeliti v naslednje skupine (od najbolj arhaične do najbolj inovativne):¹⁹ (1) prisotnost posebnega odraza praslovanskega novega akuta na dolžini in neizvedenost novoštokavskega naglasnega umika: **slavonsko** narečje (krajevni govori zahodno od Osijeka: *glāvā, sestrā, nārōd, potōk, jezŭk*; Gsg *glāvē, sestrē*; Isg *glāvōm, sestrōm; kljŭč, junāk; pŭtāla, lopāta; neprāvda, devōjka, žŭvimo* (Ivić 1994: 269–271); (2) odsotnost posebnega odraza praslovanskega novega akuta na dolžini in neizvedenost novoštokavskega naglasnega umika: **zetsko-južnosandžaško** narečje (govor kraja Piperi: *glāvā, sestrā, nārōd, potōk, jezŭk*; Gsg *glāvē, sestrē*; Isg *glāvōm, sestrōm; kljŭč, junāk; pŭtāla, lopāta; neprāvda, devōjka, žŭvimo* (Ivić 1994: 191–192); (3) delna izvedenost novoštokavskega naglasnega umika: (a) **kosovsko-resavsko** narečje izkazuje umik naglasa z odprtega in zaprtega zadnjega kratkega cirkumfleksiranega zloga na dolgi prednaglasni samoglasnik z metatonijo in na kratki prednaglasni samo-

¹⁹ Za vsako štokavko narečje je prikazan genetsko in posledično tipološko najbolj reprezentativen naglasni sistem, kar pa še ne pomeni, da obravnavano narečje ne pozna govorov z drugačnimi naglasnimi sistemi. Zgledi iz posameznih govorov so v korist njihove medsebojne primerljivosti »standardizirani«, tj. narejeni na osnovi v narečjeslovnih literaturi dostopnih naglasoslovnih opisov in leksikalno poenoteni.

glasnik z metatakso (govor kraja Kasidol pri Požarevcu: *gláva, sèstra, národ, pòtok, jèzik*; Gsg *glāvè, sestrè*; Isg *glāvòm, sestròm*; *kljûč, junâk; pītàla, lopàta; nepràvda, ðevòjka, žìvìmo* (Ivić 1994: 214–215)); (b) **smederevsko-vršaško** narečje ima umik naglasa z odprtega in zaprtega zadnjega kratkega cirkumflektiranega zloga na dolgi prednaglasni samoglasnik z metatonijo in na kratki prednaglasni samoglasnik z metatakso ali metatonijo: *gláva, sèstra/sèstra, národ, pòtok/pòtok, jèzik/jèzik*; Gsg *glāvè, sestrè*; Isg *glāvòm, sestròm*; *kljûč, junâk; pītàla, lopàta; nepràvda, ðevòjka, žìvìmo*; (c) **vzhodnobosensko** narečje pozna umik naglasa z zadnjega in nezadnjega kratkega cirkumflektiranega zloga na dolgi in kratki prednaglasni samoglasnik z metatonijo (govor kraja Kreševo: *gláva, sèstra, národ, jèzik*; *Sàvè* Gsg, *djecè* Gsg, *glāvòm* Isg, *djecòm*; *pítala, lòpata, tìrpìmo, djevòjka*); (4) popolna izvedenost novoštokavskega naglasnega umika: **vzhodnohercegovo** narečje (osnova ijekavske knjižne štokavščine), **šumadijsko-vojvodinsko** narečje (osnova ekavske knjižne štokavščine), **mlajše ikavsko** narečje (*gláva, sèstra, národ, pòtok, jèzik*; Gsg *glāvè, sestrè*, Isg *glāvòm, sestròm*; *kljûč, jùnâk; pítala, lòpata; nèpràvda, djèvòjka/ðèvòjka, žìvìmo* (Ivić 1994: 129–130, 159–161, 178)).

Posledično se tako znotraj zahodne kot vzhodne štokavščine pojavljata skupno inovativno središče (zahodna štokavščina: mlajše ikavsko narečje, vzhodnobosensko; vzhodna štokavščina: vzhodnohercegovo, šumadijsko-vojvodinsko, kosovsko-resavsko, smederevsko-vršaško narečje) ter arhaično obrobje (zahodna štokavščina: slavonsko narečje; vzhodna štokavščina: zetsko-južnosandžaško narečje; torlaščina). V razmerju do ostalih geolektov osrednje južne slovanščine je štokavščino genetolingvistično pogojno mogoče definirati po naslednjem načelu: **štokavske inovacije v središču osrednjejužnoslovanskega areala** kot definicijske lastnosti geolekta v središču tega areala, pri čemer je potrebno računati z ozemljsko precej obsežnimi arhaičnimi narečnimi otoki s popolnim oz. delnim izostankom novoštokavskih inovacij na obrobjih tako zahodne kot vzhodne štokavščine.

Torlaščina (prizrensko-timoška narečna ploskev štokavščine) izkazuje izostanek ene stare zahodnojužnoslovanske (psl. **í, *d̥ > Z jsl. *ć, *ž/*j*) in nekaterih starejših štokavskih (Z jsl. **ǝ > štok. a*; Z jsl. **ǝ = *l̥ = *u > štok. *u*) ter prisotnost nekaterih mlajših vzhodnojužnoslovanskih inovacij. Značilnosti torlaščine torej so: (1) (vzhodno)štokavske: (a) psl. **šč, *žž > torl. *ši, *žd ≥ ć, đ* (prim. 2.2.3); (b) psl. **VžV > torl. VžV*; (c) Z jsl. **ǝ > torl. a*; (č) psl. **ǝ = *u > torl. u*; (d) psl. **ě > štok. *e > torl. e*; (2) odsotnost štokavskih značilnosti: Z jsl. **ǝ > torl. ǝ*; jsl. **l̥ > tor. *l̥ > l̥/ǝl̥/lu*;²⁰ (3) vzhodnojužnoslovanske inovacije: (a) izguba kolikostnih nasprotij; (b) pregalno-oblikoskladenjski balkanizmi. Torlaščina je torej podobno kot severna makedonščina **prehodni geolekt** med vzhodno štokavščino in vzhodno južno slovanščino.

²⁰ Održi južnoslovanskega **l̥* v torlaščini se v smeri od zahoda proti vzhod spreminjajo od »bolj štokavskih« do »bolj vzhodnojužnoslovanskih«, pri čemer nobeno torlaško narečje ne pozna doslednega štokavskega odraza (jsl. **l̥ > štok. u*): (1) prizrensko-južnomoravsko narečje (zahodna torlaščina): jsl. **l̥ > u* običajno, *ul* v položaju za zobnikoma *d, s* (*dlug, sluz, slunce*); (2) svrljiško-zaplanjsko narečje (osrednja torlaščina): jsl. **l̥ > la* običajno, *lu* v položaju za ustničniki (*bua, vuk, muzem, puni*); (3) timoško-lužniško narečje (vzhodna torlaščina): lužniški govori: jsl. **l̥ > la/l̥* (*slance/slance*); timoški govori: jsl. **l̥ > l̥* (*vjk, jablka, pln, sža*) (Ivić 2001: 148).

manj pogosta je v spomenikih ohridske in bolj pogosta v spomenikih preslavske književne šole (Mirčev 1958: 152–153; Koneski 1965: 55; 2001: 55; Haralampiev 2001: 84). Na torlaško-makedonsko-bolgarskem jezikovnem ozemlju se od zahoda proti vzhodu pojavljajo naslednji odrazi: psl. **zem'la* > *zeml'a*, *zemm'a*, *zemja*, *zem'a* (BDA 2001: 172)²² (knj. mak. *земја* [zemja], knj. blg. *земя* [zem'a]).

V večini vzhodne južne slovanščine je prišlo tudi do raznosnjenja praslovanskih nosnih samoglasnikov **e*, **e*, pri čemer se na njenem obrobju pojavljajo narečni otoki z ohranjeno nosnostjo (Korča/Korčë, Kostur/Καστοριά; Suho/Σοχός, Visoka/Όσσα) (BDA 2001: 83, 79). Enoten odraz ima v govorih z raznosnjenjem praslovanski sprednji nosnik: psl. **e* > *e* (psl. **pęty* > V jsl. *pet*).

4.1.2 Nesplošnovzhodnojužnoslovanske inovacije

Najznačilnejše nesplošnovzhodnojužnoslovanske inovacije poleg drugotnih odrazov praslovanskih **f*, **d* so (prikazani so samo najbolj razširjeni odrazi): (1) psl. **ĕC* > *e*: 'ä, 'a (psl. **xlěbъ* 'kruh' > *xleb*: *xl'äb*, *xl'ab*); (2) psl. **ъ* > *o*: ə (psl. **sъnъ* > *son*, *sən*); (3) psl. **o* > *u*: *a*: ə (psl. **zobъ* 'zob' > *zub*, *zab*, *zəb*); (4) jsl. **ŷ* > *ŷ*: *rə*: ə (psl. **zъrno* > *zŷno*, *zrəno*, *zərno*), jsl. **ŷ* > *u*: *ol*: *l*, *lə*, *əl* (psl. **vьlkъ* > *vuk*, *volk*, *vĭk*, *vĭək*, *vək*); (5) jsl. **čŷ* > *čŷ*, *cəŷ*, *crə*: *čer*, *čər*, *črə* (psl. **čъrnъ* 'črn' > *cŷn*, *cəren*, *crən*, *čeren*, *čəren*, *črən*); (6) psl. **x* > *θ*, *v*: *x* (psl. **xytrъ* 'hiter' > *itəŷ*, *xitəŷ*; psl. **suxa* 'suha' > *suva*, *suxa*; psl. **straxъ* 'strah' > *strav*, *strax*); (7) psl. **ń* > *-ń*: *-n* (psl. **końbъ* 'konj' > *koń*, *kon*); (8) fonologizacija trdo : mehko v soglasniškem sistemu (nastanek mehkostne korelacije): psl. **CE* > **CE*: **C'E* (psl. **dъnъ* > *den*, *d'en*) (BDA 2001: 92, 59, 79, 190–199, 200–203, 219, 204–210, 156, 155); (9) praslovansko prosto naglasno mesto > stalno : prosto naglasno mesto. Iz vzhodne južne slovanščine so po naštetih inovacijah nastali manjši geolekti, pri čemer pozneje ni opaziti izrazitejših teženj konvergentnega spreminjanja.

4.2 Vzhodnojužnoslovanska jezika

Genetolingvistično gledano je ostro mejo med makedonščino in bolgarščino zelo težko potegniti, saj izoglose najznačilnejših nesplošnovzhodnojužnoslovanskih inovacij ne potekajo v snopu,²³ med zahodno makedonščino in vzhodno bolgarščino namreč obstajajo prehodni geolekti. To dejstvo onemogoča jasno notranjo delitev vzhodne južne slovanščine na geolekte hierarhične stopnje jezika. Kljub povedanemu pa je dejstvo, da »makedonski« del vzhodne južne slovanščine izkazuje inovacije, ki v »bolgarskem« delu vzhodne južne slovanščine niso znane. Te inovacije so avtohtone in alohtone, tj. razširile so se s sosednjega (vzhodno)štokavskega jezikovnega ozemlja. Prav te inovacije bi torej lahko bile osnova za notranjo členitev vzhodne južne slovanščine. Navadno se navaja, da je najbolj razširjena makedonska

²² Odrazi tipa V jsl. *zemm'a* so najverjetneje drugotni (**zemja* > *zemm'a*) (tipološka vzporednica je znana iz češčine: psl. **město* > češ. **mjesto* > *mĕsto*), areal *zemm'a* pa predstavlja prehod med arealom *zeml'a* in arealom *zemja/zem'a*.

²³ »[M]ак. говори за сето време представувале еден таков континуум со буг. и срп. говори што денеска не е можно да се посочи никаква поизразита граница меѓу овие јазици од јужнослов. група« (Koneski 2001: 2).

inovacija psl. *ǰ > o (Koneski 1965: 31; 2001: 30; Vidoeski 1974: 33; Marković 2001: 13). Manjši ozemeljski obseg imajo drugotni enofonemski odrazi praslovanskih *í, *ǵ, ki imajo za posledico drugotno razločevanje med odrazi praslovanskih *í, *ǵ na eni strani in praslovanskih *šć, *žž na drugi. Inovacija sega v »staromakedonsko« oz. »starobolgarsko« obdobje (do 15. stoletja) in je ozemeljsko strnjena, zato bi tudi lahko bila merilo za razmejevanje makedonščine od bolgarščine.

4.2.1 Makedonščina

Makedonščina bi torej lahko bila vzhodna južna slovanščina z *o*-jevskim odrazom praslovanskega *ǰ ter drugotnim razlikovanjem *í, *ǵ: *šć, *žž, pri čemer sta glede na slednjo značilnost zanjo značilna narečna otoka na jugozahodu in jugovzhodu (Ohrid, Korča/Korçë, Kostur/Καστοριά; Solun/Θεσσαλονίκη). Makedonščina torej znotraj vzhodne južne slovanščine izkazuje predvsem naslednji inovaciji: (1) **psl. *ǰ > mak. o** (psl. *sъnъ > mak. сон); (2) **psl. *í, *ǵ > V jsl. *št, *žd ≥ mak. í/k/š(t), d/ǵ/ž(d)** (psl. *moŭb, *pomoŭb, *prěda, *kraǵbъa > mak. моќ, помои, преџа, кражба): psl. *šć, *žž > mak. št, žd (psl. *pušćalъ > mak. пуштал). V razmerju do bolgarščine bi jo zato pogojno lahko opredelili po naslednjem načelu: **makedonske inovacije na obrobju vzhodnojužnoslovanskega areala** kot definicijske lastnosti geolekta na obrobju tega areala.

Severna makedonščina (severnomakedonska narečna ploskev makedonščine) izkazuje prisotnost zahodnojužnoslovanskih in (vzhodno)štokavskih inovacij: (1) zahodnojužnoslovanska inovacija: psl. *ǰ = *ǰ > Z jsl. *ǰ > S mak. o (psl. *dъnъ, *sъnъ > S mak. dъn, sъn); (2) (vzhodno)štokavska inovacija: psl. *ǰ > S mak. u (psl. *zъbi ‘zobje’, *rъka ‘roka’ > S mak. zubi, ruка); (3) odsotnost vzhodnojužnoslovanskih inovacij: (a) jsl. *l > S mak. u (psl. *vъlkъ, *kъlkъ ‘kolk’ > S mak. vuk, kuk), *lu* v položaju za zobniki (psl. *dъlgo ‘dolgo’, *slъza ‘solza’, *tъlče(tъ) ‘(on/ona) tolče’ > S mak. dlugo, sluzа, tluče); (b) psl. *lE > S mak. l (psl. *poŭle > S mak. poŭle); (4) vzhodnojužnoslovanski inovaciji: (a) izguba kolikostnih nasprotij; (b) pregibalno-oblikoskladenjski balkanizmi (Vidoeski 1999: 160; Marković 2001: 26). Severna makedonščina je podobno kot torlaščina torej **prehodni geolekt** med vzhodno štokavščino in vzhodno južno slovanščino.

4.2.2 Bolgarščina

Bolgarščina bi torej lahko bila vzhodna južna slovanščina brez *o*-jevskega odraza praslovanskega *ǰ (psl. *sъnъ > blg. сън) ter brez razlikovanja med odrazi praslovanskih *í, *ǵ: *šć, *žž (psl. *moŭb, *pomoŭb, *prěda, *kraǵbъa > blg. моу, помои, преџа, кражба = psl. *šć, *žž > blg. št, žd (psl. *pušćalъ, *drožžъje > blg. пуштал, дроџџу). V razmerju do makedonščine bi jo lahko opredelili po naslednjem načelu: **izostanek makedonskih inovacij v središču vzhodnojužnoslovanskega areala** kot definicijska lastnost geolekta v središču tega areala.

4.2.3 Knjižna makedonščina in knjižna bolgarščina

Vzhodnojužnoslovanska knjižna jezika izkazujeta tako rekoč maksimalno stopnjo diferenciacije, saj je ogranskoidiomska osnova knjižne makedonščine zahodna makedonščina, knjižne bolgarščine pa severovzhodna bolgarščina. Knjižna

makedonščina in knjižna bolgarščina izkazujeta naslednje genetolingvistično relevantne značilnosti: 1. skupne značilnosti: (1) psl. *šč, *žž > št, žd (knj. mak. *сум нуштал*, knj. blg. *съм нушал*); (2) psl. *pí, *bí, *mí, *v' > knj. mak. *pj, bj, mj, vj*, knj. blg. *p', b', m', v'* (knj. mak. *земја*, knj. blg. *земя*); (3) psl. *l^E, *n^E > l^E, n^E (knj. mak. *поле, него*, knj. blg. *поле, него*); (4) psl. *ǰ > e (knj. mak. *ден*, knj. blg. *ден*); (5) psl. *e > e (knj. mak. *нет*, knj. blg. *нет*); (6) izguba kolikostnih nasprotij; (7) pregibalno-oblikoskladenjski balkanizmi; 2. razlikovalne značilnosti: (1) psl. *ǰ > knj. mak. *o* : knj. blg. *ə* (knj. mak. *сон* : knj. blg. *сън*); (2) psl. *ǰ > knj. mak. *a* : knj. blg. *ə* (knj. mak. *заб* : knj. blg. *зъб*); (3) psl. *ě > knj. mak. *e* : knj. blg. *'a, e* (knj. mak. *пена, неделя* : knj. blg. *пяна, неделя*); (4) jsl. *r > knj. mak. *r* : knj. blg. *ѣрC, рѣCC* (knj. mak. *зрно, прст* : knj. blg. *зърно, пръст*), jsl. *l > knj. mak. *ol* : knj. blg. *ѣlC, lѣCC* (knj. mak. *волк, сонце* : knj. blg. *вълк, слънце*); (5) jsl. *čr > knj. mak. *cr* : knj. blg. *čer* (knj. mak. *црн* : knj. blg. *черен*); (6) psl. *je > Z mak. *jǰ > knj. mak. *ja* : knj. blg. *e* (knj. mak. *јазик* : knj. blg. *език*); (7) psl. *í, *đ > knj. mak. *k/š(t), g/ž(d)* : knj. blg. *š(t), ž(d)* (knj. mak. *нок* : *помош, меџа* : *кражба* : knj. blg. *нощ, помощ, межда, кражба*); (8) psl. *x > knj. mak. *θ, v, x* : knj. blg. *x* (knj. mak. *итар, мува, тих* : knj. blg. *хитър, муха, тих*); (9) psl. *-ń > knj. mak. *-ń* : knj. blg. *-n* (psl. *koń > knj. mak. *коњ* : knj. blg. *кон*); (10) stalno naglasno mesto na predpredzadnjem zlogu v knjižni makedonščini : prosto naglasno mesto v knjižni bolgarščini.

Zložniški sistem zahodne (in posledično knjižne) makedonščine vsebuje naslednje zložnike (psl. *e, *ǰ, *e, *ě/*ǰC/*ǰCE > V blg. *e*; psl. *a, *ǰC > V blg. (')*a*; psl. *ǰ, *ǰ, jsl. *r, *l > V blg. (*r, l*+) *ə* (+ *l*):

i		u
	e	o
	a	*ɣ

Zložniški sistem vzhodne (in posledično knjižne) bolgarščine v naglašanih zlogih vsebuje naslednje zložnike (psl. *e, *ǰ, *e, *ě/*ǰC/*ǰCE > V blg. *e*; psl. *a, *ǰC > V blg. (')*a*; psl. *ǰ, *ǰ, jsl. *r, *l > V blg. (*r, l*+) *ə* (+ *l*):

i		u
	e	ə
	a	o

5 Sklep

Južna slovanščina se je iz praslomanščine izoblikovala po popraslovanskih inovacijah, ki se glede na zemljepisni obseg (in relativno kronologijo) delijo na: (1) splošnoslovanski inovaciji: (a) psl. *ǰRC > sl. *RǎC; (b) psl. *ǰ, *ǰ > sl. *θ; (2) južnoslovansko-vzhodnoslovanske inovacije: (a) psl. *s > jsl., vsl. *s; (b) psl. *kvě₂, *gvě₂ > jsl., vsl. *cvě₂, *zvě₂; (c) psl. *tl, *dl > jsl., vsl. *l; (3) južnoslovanske (in širše) inovacije: (a) psl. *ǰRC/*oRC > jsl., srslš. *RǎC/*RaC; (b) psl. *CoRC >

jsl., češ.-slš. *CRaC; psl. *CeRC > jsl., češ.-slš. *CRĕC; (c) psl. *CbRC : *CRbC : *CbRC : *CRbC > jsl. *CṘC; (č) psl. *i : *y > jsl. *i. Z naštetimi inovacijami nastalo južno slovanščino so na zahodno in vzhodno južno slovanščino razcepile tele inovacije: (1) zahodnojužnoslovansko-vzhodnojužnoslovanska dvostranska inovacija: psl. *t̥, *d̥ > Z jsl. *ĉ, */*ǰ : V jsl. *št, *žd; (2) zahodnojužnoslovanska enostranska inovacija: psl. *p̥, *p̥ > Z jsl. *ə : V jsl. *p̥, *p̥; (3) vzhodnojužnoslovanske enostranske inovacije: (a) psl. *p̥l̥, *b̥l̥, *m̥l̥, *v̥l̥ > V jsl. *pj, *bj, *mj, *vj : Z jsl. *p̥l̥, *b̥l̥, *m̥l̥, *v̥l̥; (b) psl. *l̥^E, *r̥^E > V jsl. *l̥^E, *n̥^E : Z jsl. *l̥^E, *r̥^E; (c) izguba kolikostnih nasprotij; (č) pregibalno-oblikoskladenjski balkanizmi. Med zahodno in vzhodno južno slovanščino se nahajata prehodna geolekta, ki izkazujeta del inovacij zahodne in del inovacij vzhodne južne slovanščine: (1) **torlaščina**, ki je del zahodne južne slovanščine (tj. štokavščine), ima naslednje vzhodnojužnoslovanske inovacije: psl. *t̥, *d̥ > torl. *št, *žd (≥ ĉ, ǰ), izguba kolikostnih nasprotij, pregibalno-oblikoskladenjski balkanizmi; (2) **severna makedonščina**, ki je del vzhodne južne slovanščine (tj. makedonščine), je izvedla naslednjo zahodnojužnoslovansko inovacijo: psl. *p̥ = *p̥ > S mak. ə.

Iz zahodne južne slovanščine so po starejših nesplošnozahodnojužnoslovanskih inovacijah nastali manjši geolekti (severozahodna in jugovzhodna slovenščina; severozahodna, jugozahodna in vzhodna kajkavščina; čakavščina; zahodna in vzhodna štokavščina; torlaščina). To so bila divergentna izhodišča, iz katerih sta se pozneje v okviru konvergentnega spreminjanja oblikovali slovenščina in osrednja južna slovanščina, jezikovno mejo med katerima je mogoče potegniti na osnovi inovacij v slovenščini.

Slovenščina ima v razmerju do osrednje južne slovanščine naslednje inovacije (definičijske lastnosti): (1) naglasni pomik tipa psl. *mĕso, *prĕso, *kŏkoš > sln. *mĕsŏ, *prosŏ, *kokŏš (10./11. stoletje) : osr. jsl. *mĕso, *prĕso, *kŏkoš; (2) naglasni umik tipa psl. *dušā, *vinŏ, *zakŏnŭ > sln. *duša, *vino, *zakon (12. stoletje) : osr. jsl. *dūšā, *vīnŏ, *zākŏn; (3) vpliv samoglasniške kolikosti na samoglasniško kakovost ter vpliv naglasnega mesta na samoglasniško kolikost (Ramovševa »glavna črta v oblikovanju slovenskega vokalizma«), katerega posledici sta: (4) udvoglašanje tipa sln. *lĕs, *bŏs > SZ sln. *lies, *buos : JV sln. *lejš, *bojš (12./13. stoletje); (5) skrajšava nenaglašanih dolgih zložnikov: psl. *zakŏni, *mŏltīti, *pisāti > sln. *zakŏni, *mlatīti, *pisāti : osr. jsl. *zakŏni, *mlātīti, *pīsāti. Slovenščino je znotraj zahodne južne slovanščine mogoče definirati po naslednjem načelu: slovenske inovacije na obrobju zahodnojužnoslovanskega areala kot definičijske lastnosti geolekta na obrobju tega areala.

Osrednja južna slovanščina v razmerju do slovenščine izkazuje samo eno inovacijo (definičijsko lastnost), in sicer psl. *e = *e > osr. jsl. *e (psl. *pĕtv, *glĕdati, *ledv, *žena > osr. jsl. pet, gledati, led, žena), zato jo je znotraj zahodne južne slovanščine mogoče opredeliti predvsem po naslednjem načelu: izostanek slovenskih inovacij v središču zahodnojužnoslovanskega areala kot definičijska lastnost geolekta v središču tega areala. Osrednja južna slovanščina se notranje deli na kajkavščino ter čakavščino-štokavščino.

Kajkavščina je prehodni geolekt med slovenščino in osrednjo južno slovanščino (skupni slovensko-kajkavski inovaciji sta popraslovanski novi cirkumfleks

in posledično analoške podaljšave nekaterih praslovanskih kratkih novoakutiranih zložnikov) ter pozna v razmerju do slovenščine in osrednje južne slovanščine naslednje inovacije (definijske lastnosti): (1) analoške podaljšave tipa psl. **dòbrъbъ*, **zèlbe*; **kòža*, Npl **tъrgòvъci*, Lsg **na potòku*; **nesti* > kajk. **dòbri*, **zèlje*; **kòža*, Npl **tъrgòvci*, Lsg **na potòku*; **nèsti*: sln. **dòbri*, **zèlje*; **kòža*, Npl **tъrgòvci*, Lsg **na potòku*; **nesti*; (2) Z jsl. **ě = *ǝ* > kajk. **ę* (≠ psl. **e = *ę* > kajk. **e*); (3) Z jsl. **ǝ = *ǐ* > kajk. **ǝ* (≠ psl. **o*, **u* > kajk. **o*, **u*). Znotraj osrednje južne slovanščine jo je mogoče razmejiti po naslednjem načelu: kajkavske inovacije na obrobju osrednjejužnoslovanškega areala kot definijske lastnosti geolekta na obrobju tega areala.

Čakavščina-štokavščina se v razmerju do kajkavščine razmejujeta z naslednjimi inovacijami: (1) psl. **ě* > čak.-štok. **ę* (≠ psl. **e = *ę* > čak.-štok. **e*); (2) Z jsl. **ǝ = *a* > čak.-štok. **a*; (3) Z jsl. **ǝ = *ǐ = *u* > čak.-štok. **u*. Čakavščina v razmerju do kajkavščine in štokavščine pozna samo eno inovacijo (definijsko lastnost), in sicer psl. **C'ę* > čak. **C'a* (psl. **početi*, **žeđa*, **jezykъ*, **kleti* > čak. *počati*, *žaja*, *jazik*, *klati*), zato jo znotraj osrednje južne slovanščine mogoče definirati predvsem po naslednjem načelu: izostanek kajkavskih in štokavskih inovacij na obrobju osrednjejužnoslovanškega areala kot definijske lastnosti geolekta na obrobju tega areala. Štokavščina je izvedla nekatere ozemeljsko zelo široke razširjene inovacije, ki pa kljub temu niso zajele celotnega štokavškega jezikovnega ozemlja: (1) psl. **klūčъ*, **junākъ* > štok. *kljūč*, *junāk* > *kljūč*, *junāk*; (2) »novoštokavski« naglasni umik tipa psl. **golvā*, **sestrā*, **narōdъ*, **potōkъ*, **jezykъ*; **junākъ*; **pytāla*, **lopāta*; **neprāvda*, **děvōjka* > štštok. *glāvā*, *sestrā*, *nārōd*, *potōk*, *jezik*; *junāk*; *pūāla*, *lopāta*; *neprāvda*, *d(j)ěvōjka* > nštštok. *glāva*, *sēstra*, *pōtok*, *nārod*, *jēzik*; *jūnāk*; *pītala*, *lōpata*; *nēprāvda*, *d(j)ěvōjka*; (3) sinkretizem, tj. oblikovno poenostavljanje sklanjatve: psl. Dpl **ženamъ*, Lpl **ženaxъ*, Ipl **ženami*, DIdu **ženama* > štštok. *ženam*, Lpl *ženah*, Ipl *ženami* → nštštok. Dpl *ženama*, Lpl *ženama*, Ipl *ženama*. Štokavščina ima posledično inovativno »novoštokavsko« središče in arhaično »staroštokavsko« obrobje, ki ga sestavlja več narečnih otokov. V odnosu do ostalih geolektov osrednje južne slovanščine je štokavščino pogojno mogoče opredeliti po naslednjem načelu: štokavske inovacije v središču osrednjejužnoslovanškega areala kot definijske lastnosti geolekta v središču tega areala.

Iz vzhodne južne slovanščine so po nesplošnovzhodnojužnoslovanskih inovacijah nastali manjši geolekti, pri čemer pozneje ni opaziti izrazitejših teženj konvergentnega spreminjanja. Jezikovno mejo med makedonščino in bolgarščino je zato težko določiti, saj se izoglose najznačilnejših nesplošnovzhodnojužnoslovanskih inovacij (odrazi psl./jsl. **ě*, **ǝ*, **ǝ*, **ǐ*, **čŕ*, **x*, **-ń*, **CE*; naglasno mesto) ne pokrivajo. Kljub temu dejstvu pa se zdi, da je bilo inovativno središče, na katerem se pojavljajo inovacije večjega zemljepisnega obsega, na (zahodno)makedonskem jezikovnem ozemlju.

Makedonščina v razmerju do bolgarščine izkazuje naslednji inovaciji: (1) psl. **ǝ* > mak. *o* (psl. **sъnъ* > mak. *сон*); (2) psl. **í*, **đ* > V jsl. **št*, **žd* ≥ mak. *í/k/š(t)*, *đ/g/ž(d)* (psl. **moľbъ*, **pomōľbъ*, **prěda*, **kradьba* > mak. *моќ*, *помош*, *пpeđa*, *кражба*) (do zamenjave prvotnih odrazov **št*, **žd* z drugotnimi odrazi *í/k*, *đ/g* je najverjetneje prišlo s širitvijo inovacije z (vzhodno)štokavškega jezikovnega ozemlja): psl. **šč*, **žž* > mak. *št*, *žd* (psl. **pušcalъ* > mak. *nyumal*). Medtem ko je

prva inovacija zajela vse makedonsko jezikovno ozemlje, druga inovacija ni dosegla njegovega jugozahodnega in jugovzhodnega obrobja. Makedonščino bi znotraj vzhodne južne slovanščine pogojno lahko opredelili po naslednjem načelu: makedonske inovacije na obrobju vzhodnojužnoslovanskega areala kot definicijske lastnosti geolekta na obrobju tega areala.

Bolgarščina nima lastnih inovacij, ki bi zajele celotno bolgarsko jezikovno ozemlje, zato bi jo posledično znotraj vzhodne južne slovanščine lahko definirali po naslednjem načelu: izostanek makedonskih inovacij v središču vzhodnojužnoslovanskega areala kot definicijska lastnost geolekta v središču tega areala (psl. **сьнъ* > blg. *сън*; ps. **тоѣ*, **ротоѣ*, **прѣда*, **кѣдѣба* > blg. *мощ*, *помощ*, *прежда*, *кражба* = ps. **руščаль*, **дрожъје* > blg. *нуџал*, *дрожеду*).

Literatura

- BDA 2001 = *Български диалектен атлас: обобщаващ том I–III: фонетика, акцентология, лексика*, София, 2001.
- Brozović 1960 = Dalibor Brozović, O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* (Zagreb) 3 (1960), 68–88.
- Brozović 1963 = Dalibor Brozović, O rekonstrukciji predmigracionog mazaika hrvatskosrpskih dijalekata, *Filologija* (Zagreb) 4 (1963), 45–56.
- Brozović 1963/64 = Dalibor Brozović, O aktualnim znanstvenim i nastavnim problemima hrvatskosrpske dialektologije, osobito o klasifikaciji dijalekata, *Jezik* (Zagreb) 11 (1963/64), 53–60.
- Brozović 1970 = Dalibor Brozović, *Standardni jezik: teorija, usporedbe, geneza, povijest, suvremena zbilja*, Zagreb: Matica hrvatska, 1970.
- Brozović 1978 = Dalibor Brozović, Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti, *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, Zagreb, 1978, 9–83.
- Brozović 1984–1985 = Dalibor Brozović, Srpskohrvatski jezik kao genetolingvistički, tipološki i sociolingvistički fenomen, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* (Zagreb) 27–28 (1984–1985), 99–105.
- Brozović 2005 = Dalibor Brozović, O odnosu jezikoslovne teorije i jezikoslovne terminologije, *4. međunarodni leksikološko-leksikografski skup: jezikoslovno nazivlje – dijalekatna leksikografija*, Zagreb, 2005, 23. (Zbornik povzetkov.)
- Brozović – Ivić 1988 = Dalibor Brozović – Pavle Ivić, *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 1988.
- Cvetko Orešnik 1987–1988 = Varja Cvetko Orešnik, Zum Rhotacismus im Südslawischen, *Klagenfurter Beiträge zur Sprachwissenschaft* 13–14 (1987–1988), 433–446.
- Finka 1971 = Božidar Finka, Čakavsko narječje, *Čakavska rič* (Split) 1 (1971), 11–71.

- FO 1981 = *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, ur. Pavle Ivić idr., Sarajevo: ANUBiH, 1981.
- Greenberg 1998 = Marc L. Greenberg, Vatroslav Oblak and Early Innovations in the South Slavic Vocalic Systems, v: *Vatroslav Oblak: međnarodni simpozij Obdobja, Ljubljana, 12. in 13. decembar 1996*, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1998 (Obdobja 17), 101–110.
- Greenberg 1999 = Marc L. Greenberg, Multiple Causation in the Spread and Reversal of a Sound Change: Rhotacism in South Slavic. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 2 (1999), 63–76.
- Greenberg 2000 = Marc L. Greenberg, *A Historical Phonology of the Slovene Language*, Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter, 2000.
- Greenberg 2002 = Marc L. Greenberg, *Zgodovinsko glasoslovje slovenskega jezika*, Maribor: Aristej, 2002.
- Haralampiev 2001 = Иван Харалампиев Haralampiev, *Историческа граматика на българския език*, Велико Търново: Фабер.
- Hock 1991 = Hans Henrich Hock, *Principles of historical linguistics*, Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1991.
- Ivanov 1994 = Йордан Иванов, *Българска диалектология*, Пловдив, 1994.
- Ivić 1958 = Павле Ивић, Основные пути развития сербохорватского вокализма, *Вопросы языкознания* 7 (1958), št. 1, 3–20.
- Ivić 1961–1962 = Pavle Ivić, Prilog rekonstrukciji predmigracione dijalekatske slike srpskohrvatske jezične oblasti, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 4–5 (1961–1962), 117–130.
- Ivić 1963 = Pavle Ivić, O klasifikaciji srpskohrvatskih dijalekata, *Књижевност и jezik* 10 (1963), 25–37.
- Ivić 1966 = Pavle Ivić, Fonološki aspekt genetičkog odnosa između štokavske, čakavske i kajkavske dijalekatske grupe, *Orbis scriptus: Dmitrij Tschizewskij zum 70. Geburtstag*, München, 1966, 375–383.
- Ivić 1968 = Pavle Ivić, Procesi rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govorima, *Zeitschrift für Linguistik* 11 (1968), 57–69.
- Ivić 1994 = Павле Ивић, *Српскохрватски дијалекти: њихова структура и развој 1: општа разматрањ и штокавско наречје*, с немачког превела Павица Мразовић, v: Павле Ивић, *Целокупна дела III*, редактор издања Милорад Радовановић, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1994. (Ponatis dela: Pavle Ivić, *Die serbokroatischen Dialekte*, Haag, 1958.)
- Ivić 2001 = Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика: увод и штокавско наречје*, приредио Драгољуб Петровић, v: Павле Ивић, *Целокупна дела II*, редактор издања Милорад Радовановић, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2001. (Ponatis dela Pavle Ivić, *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika*, Novi Sad, 1956.)
- Ivšić 1936 = Stjepan Ivšić, Jezik Hrvata kajkavaca, *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 48 (1936), 47–88. (Ponatisa: 1996, 2012)

- Ivšić 1937 = Stjepan Ivšić, Osnovna kajkavska akcentuacija u Pergošića (1574), v: *Zbornik u čast A. Belića*, Beograd, 1937, 183–195.
- Koneski 1965 = Блаже Конески, *Историја на македонскиот јазик*, Скопје: Кочо Рацин, 1965 (²1967, ³1981).
- Koneski 2001 = Блаже Конески, *Историска фонологија на македонскиот јазик*, ред. Људмил Спасов, Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 2001.
- Lisac 2003 = Josip Lisac, 2003: *Hrvatska dijalektologija 1: hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Zagreb, 2003,
- Lisac 2009a = Josip Lisac, *Hrvatska dijalektologija 2: čakavsko narječje*. Zagreb, 2009.
- Lisac 2009b = Josip Lisac, 2009: Hrvatska narječja u srednjem vijeku, *Povijest hrvatskoga jezika 1: srednji vijek*. Zagreb, 2009, 261–281.
- Logar 1974 = Tine Logar, Pregled zgodovine slovenskega jezika, *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj 9* (1974), 103–113. (Ponatis v: Logar 1996: 331–336.)
- Logar 1993 = Tine Logar, *Slovenska narečja: besedila*, Ljubljana: Mladinska knjiga, ²1993 (Cicero).
- Logar 1996 = Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, ur. Karmen Kenda-Jež, Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 1996.
- Lončarić 1996 = Mijo Lončarić, *Kajkavsko narječje*, Zagreb: Školska knjiga, 1996.
- Lukežić 2012 = Iva Lukežić, *Zajednička povijest hrvatskih narječja 1: fonologija*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Rijeka: Filozofski fakultet – Čavle: Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine, 2012:
- Marković 2001 = Марјан Марковиќ, *Дијалектологија на македонскиот јазик 1*, Скопје: Филолошки факултет »Блаже Конески«, 2001.
- Menac-Mihalić – Celinić 2012 = Mira Menac-Mihalić – Anita Celinić, *Ozvučena čitanka iz hrvatske dijalektologije*, Zagreb: Knjigra, 2012.
- Mirčev 1978 = Кирил Мирчев, *Историческа граматика на българския език*, София: Хаука и изкуство, ³1978 (¹1958, ²1963).
- Moguš 1977 = Milan Moguš, *Čakavsko narječje: fonologija*, Zagreb: Školska knjiga, 1977.
- Moguš 1993 = Milan Moguš, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Zagreb: Globus, 1993 (²2005).
- Moguš 2010 = Milan Moguš, *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga, 2010.
- Oblak 1894 = Vatroslav Oblak, Die Halbvokale und ihre Schicksale in den südslavischen Sprachen, *Archiv für slavische Philologie* 16 (1894), 153–197.
- Pedersen 1931 = Holger Pedersen, *Linguistic Science in the nineteenth Century: Methods and Results*, Cambridge, 1931. (Ponatis: *The Discovery of the Language: Linguistic Science in the nineteenth Century*, Cambridge, 1952.)
- Peco 1985a = Asim Peco, *Osnovi akcentologije srpskohrvatskog jezika*, Beograd: Naučna knjiga, ³1985.
- Peco 1985b = Asim Peco, *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, Beograd: Naučna knjiga, ³1985.

- Ramovš 1932 = Fran Ramovš, Über die Stellung des Slovenischen im Kreise der slavischen Sprachen, *Mélanges de Philologie offerts à M. J. J. Mikkola = Annales Academiae Scientiarum Fennicae, Ser. B XXVII*, Helsinki, 1932, 218–238.
- Ramovš 1936 = Fran Ramovš, *Kratka zgodovina slovenskega jezika I*, Ljubljana, 1936 (²1995).
- Ramovš 1950 = Fran Ramovš, Relativna kronologija slovenskih akcentskih pojavov, *Slavistična revija* 3 (1950), št. 1–2, 16–23.
- Ramovš 1951 = Fran Ramovš, Osnovna črta v oblikovanju slovenskega vokalizma, *Slavistična revija* 4 (1951), št. 1–2, 1–9.
- Rigler 1963 = Jakob Rigler, Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu, *Slavistična revija* 14 (1963), št. 1–4, 25–78.
- Rigler 2001 = Jakob Rigler, *Zbrani spisi 1: jezikovnozgodovinske in dialektološke razprave*, ur. Vera Smole, Ljubljana: ZRC SAZU.
- Smole 2000 = Vera Smole, 2000: *Zgodovinska slovnica in dialektologija II: narečne skupine*, Ljubljana. (Rokopis.)
- Stojkov 1962 = Стойко Стойков, *Българска диалектология*, София, 1962 (²1968, ³1993).
- Šekli 2004 = Matej Šekli, Jezik, knjižni jezik, pokrajinski oz. krajevni knjižni jezik: genetskojezikoslovni in družbenostnojezikoslovni pristop k členjenju jezikovne stvarnosti (na primeru slovenščine), v: *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti*, ur. Erika Kržišnik, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2004 (Obdobja 22), 41–58.
- Šekli 2009 = Matej Šekli, Merila določanja mej med slovenskimi narečji in podnarečji, v: *Slovenska narečja med sistemom in rabo*, ur. Vera Smole, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2009 (Obdobja 26), 291–318.
- Šekli 2013 = Matej Šekli, Zemljepisnojezikoslovna členitev kajkavščine ter slovensko-kajkavska jezikovna meja, *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 9 (2013), 3–53.
- Vidoeski 1974 = Божидар Видоески, Етапи во дијалектната диференцијација на македонскиот јазик, *Предавања, VII семинар* (1974), 18–25. Ponatis v: Видоески 1998: 33–38.
- Vidoeski 1998 = Божидар Видоески, *Диалектите на македонскиот јазик 1*, Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1998.
- Vidoeski 1999a = Божидар Видоески, *Диалектите на македонскиот јазик 2*, Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1999.
- Vidoeski 1999b = Божидар Видоески, *Диалектите на македонскиот јазик 3*, Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1999.
- Vidoeski 2000 = Божидар Видоески, *Фонолошки бази на говорите на македонскиот јазик*, Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 2000.

Genetic Linguistic Classification of the Slavic Languages

Summary

South Slavic (SSl.) developed from Proto-Slavic (PSl.) through post-Proto-Slavic innovations, which are divided as follows according to their geographical spread (and relative chronology): (1) Common-Slavic (Sl.) innovations: (a) PSl. **ǫRC* > Sl. **RǫC*; (b) PSl. **ǫ*, **ǫ̆* > Sl. **ǫ*; (2) South Slavic and East Slavic (ESl.) innovations: (a) PSl. **ś* > SSl.-ESl. **s*; (b) PSl. **kvě₂*, **gvě₂* > SSl.-ESl. **cvě₂*, **zvě₂*; (c) PSl. **tl*, **dl* > SSl.-ESl. **l*; (3) South Slavic (and wider) innovations: (a) PSl. **ǫRC*/**oRC* > SSl., Central Slovak **RāC*/**RaC*; (b) PSl. **CoRC* > SSl., Czech-Slovak **CRaC*; PSl. **CeRC* > SSl., Czech-Slovak **CRĕC*; (c) PSl. **CbRC* vs. **CRbC* vs. **C̄bRC* vs. **CR̄bC* > SSl. **CR̄C*; (d) PSl. **i* vs. **y* > SSl. **i*. South Slavic, formed by these innovations, was further fragmented into West South Slavic (W SSl.) and East South Slavic (E SSl.) by the following innovations: (1) West South Slavic and East South Slavic bilateral innovation: PSl. **ī*, **đ* > W SSl. **ĭ*, **j*/**ǰ* : E SSl. **št*, **zd*; (2) West South Slavic unilateral innovation: PSl. **ǫ*, **ǫ̆* > W SSl. **ǫ* : E SSl. **ǫ*, **ǫ̆*; (3) East South Slavic unilateral innovations: (a) PSl. **p̄l*, **b̄l*, **m̄l*, **v̄l* > E SSl. **pj*, **bj*, **mj*, **vj* : W SSl. **p̄l*, **b̄l*, **m̄l*, **v̄l*; (b) PSl. **īE* > E SSl. **īE* : W SSl. **īE*; (c) loss of quantitative oppositions; (d) flexional-morphosyntactic Balkanisms. Between West and East South Slavic there are two transitional geolects that display partially West South Slavic and partially East South Slavic innovations: (1) **Torlak Štokavian** (Serbian *торлачки дијалекат*), which is part of West South Slavic (i.e., Štokavian), has the following East South Slavic innovations: PSl. **ī*, **đ* > Torlak **št*, **zd* (≥ *ĉ*, *ǰ*), loss of quantitative oppositions, and flexional-morphosyntactic Balkanisms; (2) **North Macedonian** (Macedonian *северни говори*), which is part of East South Slavic (i.e., Macedonian), carried out the following West South Slavic innovation: PSl. **ǫ* = **ǫ̆* > North Mac. *ǫ*.

From West South Slavic, smaller geolects (i.e., Northwest and Southeast Slovenian, Northwest, Southwest, and East Kajkavian, West and East Štokavian, and Torlak Štokavian) arose after innovations not part of Common West South Slavic. These were divergent starting points, from which later, through convergent development, Slovenian (Sln.) and Central South Slavic (CSSl.) formed. The language border between the two can be drawn on the basis of innovations in Slovenian.

In relation to Central South Slavic, **Slovenian** displays the following set of innovations (i.e., its defining characteristics): (1) accent advancement of the type PSl. **mĕso* ‘meat’, **prǫso* ‘millet’, **kǫkošb* ‘hen’ > Sln. **mēsō*, **prosō*, **kokōš* (10th/11th century) vs. CSSl. **mĕso*, **prǫso*, **kǫkoš*; (2) accent retraction of the type PSl. **duša* ‘soul’, **vinō* ‘wine’, **zakǫnъ* ‘law’ > Sln. **dūša*, **vīno*, **zākon* (12th century) vs. CSSl. **dūšā*, **vīnō*, **zākōn*; (3) vowel quantity conditioning vowel quality as well as place of the accent conditioning vowel quantity (Ramovš’ “main trend in the development of the Slovenian vowel system”), the consequences of which are: (4) diphthongization of the type Sln. **lēs* ‘wood’, **bōs* ‘barefoot’ > NW Sln. **lies*, **buos* : SE Sln. **lejs*, **boys* (12th/13th century); (5) shortening of unaccented long vowels: PSl. **zakōni* ‘laws’, **moltīti* ‘to hit’, **pisāti* ‘to write’ > Sln.

*zakòni, *mlatiti, *pisàti vs. CSSl. *zakòni, *mlā̀titi, *pīsàti. Within West South Slavic, Slovenian can be defined according to the following principle: Slovenian innovations on the margins of the West South Slavic area as defining characteristics of the geolect on the margins of the area.

In relation to Slovenian, **Central South Slavic** displays just one innovation (i.e., its defining characteristic); namely, PSI. * ϵ = * e > CSSl. * e (PSl. **petb* ‘five’, **gledati* ‘to watch’, **ledb* ‘ice’, **ženab* ‘woman’ > CSSl. *pet*, *gledati*, *led*, *žena*), and therefore within West South Slavic it can be defined, first of all, according to the following principle: absence of Slovenian innovations in the center of the West South Slavic area as defining characteristics of the geolect in the center of the area. Central South Slavic is internally divided into Kajkavian (Kajk.) and Čakavian-Štokavian (Čak., Štok.).

Kajkavian is a transitional geolect between Slovenian and Central South Slavic (common Slovenian-Kajkavian innovations are post-Proto-Slavic neo-circumflex and, consequently, analogical lengthening of some Proto-Slavic short neo-acute syllabemes) and, in relation to Slovenian and Central South Slavic, displays the following set of innovations (i.e., its defining characteristics): (1) analogical lengthening of the type PSI. **dōbrŭb* ‘good’, **zēlbje* ‘cabbage’; **kōžab* ‘skin’, Npl **tvrgōvŭci* ‘merchants’, Lsg **na potōku* ‘on the stream’; **nesti* ‘to take’ > Kajk. **dōbri*, **zēlje*; **kōžab*, **tvrgōvci*, Lsg **na potōku*; **nēsti* vs. Sl. **dōbri*, **zēlje*; **kōžab*, **tvrgōvci*, Lsg **na potōku*; **nesti*; (2) W SSL. * ϵ = * α > Kajk. * ϵ (\neq PSl. * e = * ϵ > Kajk. * e); (3) W SSL. * ρ = * l > Kajk. * ρ (\neq PSl. * o , * u > Kajk. * o , * u). Within Central South Slavic, Kajkavian can be defined according to the following principle: Kajkavian innovations on the margins of the Central South Slavic area as defining characteristics of the geolect on the margins of the area.

Čakavian-Štokavian is delimited by the following set of innovations in relation to Kajkavian: (1) PSI. * ϵ > Čak.-Štok. * ϵ (\neq PSl. * e = * ϵ > Čak.-Štok. * e); (2) W SSL. * α = * a > Čak.-Štok. * a ; (3) W SSL. * ρ = * l = * u > Čak.-Štok. * u . In relation to Kajkavian and Štokavian, Čakavian displays just one own innovation (i.e., its defining characteristic); namely, PSI. * $C'e$ > Čak. * $C'a$ (PSl. **početi* ‘to begin’, **žēđab* ‘thirst’, **jezykb* ‘tongue’, **kletib* ‘to swear’ > Čak. *počati*, *žaja*, *jazik*, *klātī*), and therefore within Central South Slavic it can be defined, first of all, according to the following principle: absence of Kajkavian and Štokavian innovations on the margins of the Central South Slavic area as defining characteristics of the geolect on the margins of the area. Štokavian underwent some territorially extensively widespread innovations, which nevertheless did not encompass the entire Štokavian linguistic territory: (1) PSI. **klŭčb* ‘key’, **junākb* ‘young man, hero’ > Štok. *kljūč*, *junāk* > *kljūč*, *junāk*; (2) “Neo-Štokavian” accent retraction of the type PSI. **golvā* ‘head’, **sestrā* ‘sister’, **narōdb* ‘people’, **potōkb* ‘stream’, **jezŭkb* ‘tongue’; **junākb* ‘young man, hero’; **pytāla* ‘(she) asked’, **lopātab* ‘shovel’; **neprāvŭdab* ‘untruth’, **dēvōjŭkab* ‘girl’ > Old Štok. *glāvā*, *sestrā*, *nārōd*, *potōk*, *jezik*; *junāk*; *pītāla*, *lopātab*; *neprāvda*, *d(j)evōjŭka* > New Štok. *glāva*, *sēstra*, *pōtok*, *nārod*, *jèzik*; *jùnāk*; *pītala*, *lòpata*; *nèprāvda*, *d(j)èvōjŭka*; (3) syncretism; that is, formal simplification of declension: PSI. Dpl **ženamb* ‘to the women’, Lpl **ženaxb* ‘by the women’, Ipl **ženami* ‘with the women’ (DIdu Dpl **ženamb* ‘to/with the two women’) > Old Štok.

ženam, Lpl *ženah*, Ipl *ženami* → New Štok. Dpl *ženama*, Lpl *ženama*, Ipl *ženama*. Štokavian is consequently characterized by an innovational “Neo-Štokavian” center and archaic “Old-Štokavian” margins, which form some dialect islands. Štokavian can conditionally be defined according to the following principle in relation to other geolects of Central South Slavic: Štokavian innovations in the center of the Central South Slavic area as defining characteristics of the geolect in the center of the area. From East South Slavic smaller dialects arose after innovations not found in Common East South Slavic, whereby later no noteworthy tendencies of convergent evolution can be observed. The language border between Macedonian and Bulgarian is therefore difficult to draw seeing that the isoglosses of typical phonetic changes (i.e., the reflexes of PSI./SSL. *ě, *ǫ, *o, *j, *l, *čj, *x, *-ń, *CE; accent position) do not overlap. Nevertheless, it seems that the innovative center, from which the innovations of a larger geographical range spread, was on (West) Macedonian territory.

Macedonian (Mac.) displays the following set of innovations in relation to Bulgarian: (1) PSI. *ǫ > Mac. *o* (PSI. *сѣнь ‘dream’ > Mac. *сон*); (2) PSI. *f, *d̥ > W SSL. *št, *žd ≥ Mac. *í/k/š(t), d/ǵ/ž(d)* (PSI. *тоѣ ‘strength’, *помоѣ ‘help’, *прѣда ‘spinning’, *крадѣба ‘stealing’ > Mac. *моќ, помош, преѣа, кражѣба*) (the replacement of the original reflexes *št, *žd with the secondary reflexes *í/k, d/ǵ* most probably occurred because of the spread of the innovation from (East) Štokavian language territory) vs. PSI. *šč, *žž > Mac. *št, žd* (PSI. *пушчалѣ ‘(he was) leaving’ > Mac. *пуштам*). Whereas the first innovation extended to the entire Macedonian language territory, the second one did not reach its southwestern and southeastern margins. Within East South Slavic, Macedonian can conditionally be defined according to the following principle: Macedonian innovations on the margins of the East South Slavic area as defining characteristics of the geolect on the margins of the area.

Bulgarian has no own innovations that encompass the entire Bulgarian language territory, and therefore within East South Slavic it can be defined according to the following principle: absence of Macedonian innovations in the center of the East South Slavic area as defining characteristics of the geolect in the center of the area (PSI. *сѣнь > Blg. *сън*; PSI. *тоѣ, *помоѣ, *прѣда, *крадѣба > Blg. *моц, помощ, прежда, кражба* = PSI. *пушчалѣ, *дроѣѣње ‘yeast’ > Blg. *пуцал, дрожди*).